

*Boazodoolu
nissonalbmot*

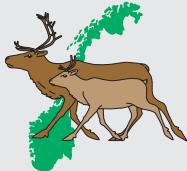
NORGGAS

Boazodoalu nissesonolbmot

NORGGAS

SISDOALLU

1. Álggahus	3
2. Nissonolbmuid dilálašvuohta boazodoalus . .	4
3. Lahkavuođđu – rievdadusat ja rekruteren . .	7
4. Dásseárvu, sohkabealeoaidnu ja nissesonolbmuidkonvenšuvdna	10
5. Boazodoallošiehtadus	15
6. Eará almmolaš penšuvdnaortnegat	17
7. Čálgoortnegat	18
8. Vearro- ja divatrievttalašdilit	19
9. Sámedikki ortnegat	19
10. Eará ortnegat	21
11. Boazodoallonissonolbmot riikkaidgaskasaš doaimmas	21
12. Boazodoallonissonolbmuid dilálašvuoda dutkamušat	25
13. Boazodoallonissonolbmuid fierpmádagat . .	25
14. Ávkáláš čujuhusat	26
Mielddus	28

Boazodoallohálddahus
Reindriftsforvaltningen
Båatsoe-burriej reereme

© Boazodoallohálddahus 2010
Olggošgovva: Aina Bye

Hábmen ja Prenten: Björkmanns, Áltá

FOTO: AINA RYÉ

■ 1. ÁLGGAHUS

Girjáža ulbmiljoavku leat nissonolbmot boazodoalus. Nissonolbmot leat váillahan girjáža mas leat válljibuš dieđut. Dát girjáš muiitala ahte lea deatalaš doalahit nissonolbmuid boazodoalus, ja čilge bearáš-boazodoalu ja ortnegiid mat erenomážit leat oavvilduvvon nissonolbmuid. Girjáš čilge doaibmi boazodoallopoltihka mas lea ulbmil nannet nissonolbmuid sajádaga ealáhusas ja áiccalmahttit sin gelbbolašvuoda. Boazodoallolága mielde lea boazodoallisonnolmmoš nissonolmmoš geas leat iežas mearkabohccot. Duše sis geain lea mearkavuoigatvuoha, lea vuogatvuoha eaiggáduššat bohccuid sámi boazodoalloguovllus, ja ferte gullat siidoaassái (Boazodoallolága §§ 9, 10, 32, 51). Muhto duohadiclis eai leat nissonolbmot boazodoalus ovttalágánat, baicca leat erohusat sihke agi ja gullevášvuoda ektuit ja maiddái leat go bálkábarggus vai ellet go ollásit boazobargguiguin.

1.1 Dáláš nissonolbmopolitihka duogáš

Dáláš *Nissonolbmuid guoski ruhtadoaibmaortnega boazodoalus álgahii* Gieldda- ja guovlluid departemeanta 1999, ja datjoatkašuvai boazodoallošehtaduša ortnegin 2001. Jakhásáš 1 milj. ruvdnosaš *Nissonolbmuid guoski ruđaid juolludeapmi* lea deatalaš oassisn čalmmustit nissonolbmuid saji ja mearkkašumi boazodoalus. Go 1978' Boazodoalloláhka doaibmagodii, de čálihedeje eanaš doallolobiid olbmáide, ja dát dagaha ahte ealáhus šattai olbmáid ealáhussan. Moanat guorahallamat duođaštit ahte nissonolbmot dávja bázahallet olbmáid ektuit sihke rievttálačcat ja/dahje ekonomalačcat. Eiseválddit oidne dárbbu áiccalmahttit nissonolbmuid dili boazodoalus, ja ulbmil lei láhcit dilášvuoda vai eanet nissonolbmot oassádallet ja besset eanet váikkuhit. Manjá eiseválddit juolludedje maiddái dutkanruđaid kártert ja duođastit boazodoallisonnolbmuid árbevirolaš máhtuid.

1999 jahkásáš nissonolbmuid doaibmaruđaid rájes lea čuovvovaš ovdáneapmi leamaš:

- Nisson- ja bearášráđđeaddi Boazodoalloháldahu-sas lea virgáiduvvan 01.11.1999.
- Jakhásáš boazodoalu Oppalašrehketdoallu čalmmusta nissonolbmuid bargguid ja árvvu. Boazodoalloháldahusa ulbmillea ahte dásseárvoperspektiiva galgá váfistuvvot buot riikkasis, guovllulaš ja báikkálaš ovdánahttinbarggus Boazodoalloháldahusas ja Boazodoallostivras.
- Boazodoalloháldahusa ovddas čálii advokáhta-háldasseaddji John B. Henriksen *Notáhta boazodoallisonnolbmuid riektedilálašvuoda birra* 16.01.2001.
- Boazodoalloháldahus lea lágidan boazodoallisonnolbmuid semináraid 2001 ja 2002.
- Fanadoallo- ja biebmoddepartemeanta almmuhii 22.11.2004 raporta Nissonolbmuid dilálašvuoha boazodoalus (mieldusin lei maiddái Nissonolbmuid doaibmaruđaid árvoštallanraporta).
- 2003 lea čadahuvvon sohkabeal- ja dásseárvovostallan Biebmo- ja bohccoárvoháhkanprogrammas geahčadit leat go doaibmaruđat ávkin sihke nissonolbmuid ja olmmáiolbmuid.
- 2006' boazodoallošehtadusa rájes leat juolluduvvon dutkanruđat kártert ja duođastit boazodoallisonnolbmuid árbevirolaš máhtuid.
- Oktiibuot leat 11 boazodoallisonnolbmuid fierpmádaga ásahuvvon riikkaviidosačcat. Nissonolbmuid fierpmádagaiide juolluduvvo jahkásáš doaibmadoarja fierpmádagaid sturrodaga mielde. Fierpmádagat sáhttet maiddái ohcat prošeakteruđaid. Juolludeapmi galgá váfistit nissonolbmuid vejolašvuodađ boazoealáhusas, ja dákkitit ahte nissonolbmuid ressurssat leat ávkin ealáhussii.
- Ovtas Máilmomi Boazoálbmogiid guovddáža (WRH) lea Guovdageainnu nissonolbmuid fierp-

mádat álggahan prošeavtta Birgen – *boazodoalu árbevirolaš máhttu ja oahpahus*. Prošeavtta doaibma lea čalmmustit árbevirolaš máhtu ja oahpahusa

guovddáš gaskaoapmin ceavzilis sámi boazoealáhusa ovданахтимис.

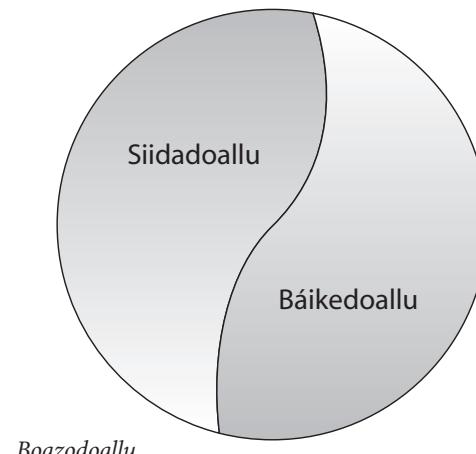
■ 2. NISSONOLBMUID DILÁLAŠVUOHTA BOAZODOALUS

2.1 Nissonolbmuid barggut

Nissonolbmuid oassádallan boazodoalus váikkuha positiivvalaččat boazoealáhusa ekonomijái. Dávjá lea ovdamerkka dihtii dilli dakkárin ahte nissonolbmot dat doaimmahit buktagiidreidema ealáhusas. Nissonolbmuid oassádallan boazodoalus váikkuha kultuvrralaččat ja sosiálalaččat, ja lea maiddái deatalaš dásseárvvu loktemii. Nissonolbmot leat márssolaš kultuguoddit ja sis lea válđooahpahandoibma boazodoalus. Nissonolbmot oahpahit ollu boazodoallo-kultuvrra árbevirolaš beliid buolvvas bulvii. Nissonolbmuid sajádaga nannen boazodoalus lea maiddái deatalaš rekruttemis (bestemis).

Go geahččá boazodoalu viidábut dásis, de lea nissonolbmuin deatalaš ja dárbbashaš doaibma. Nissonolbmot eai dábálaččat bargga aivve seamma bargguid go dievddut. Liikká lea nissonolbmuin seamma stuorra boazodoallogullevaš iešdovdui. Sihke báikedoallu ja siidadoallu leat seamma deatalaččat boazodoalus, ja boazodoallu ii leat ollisaš jos guktot eaba doaimma.

Manjimus jagiid boazoealáhusa *Ollislašrehketdoallu* čájeha ahte ollu boazodoallobearrašat hákhet eanaš oasi dietnasis olggobealde boazoealáhusa. Ollislašrehketdoallu konkludere ahte náittosguimmiid/ovttasássiid dienas olggobealde boazoeáláhus lea stuorra ávkin siidaoasi ekonomijái. Dát guoská erenoomážit nissonolbmuid dietnasi, go stuorát oassi nissonolbmuin leat oalle stuorra bálkádietnasat. Bálká lea stuorimus sisaboantu olggobealde ealáhusa (82 %). Dasto leat penšuvnnat (9 %), eará ealáhusdietnasat (5 %) ja reantut (4 %). 2008 ollislašrehketdoallu čájeha ahte 91 % nissonolbmo ja 67 % olmmáiolbmo siidaoas-

seeaiggádiin leat bálká- ja/dahje ealáhusdietnasat olggobealde boazoealáhusa. Dasto čájeha rehketoallu ahte 42 % nissonolbmo siidaoasseeaiggádiin geain leat bálká- ja/dahje ealáhusdietnasat olggobealde boazodoalu, dinejít vuollil 150.000 ruvnnu. Josgo leat oalle seamma ollu nissonolbmo siidaoasseeaiggádiin geat dinejít vuollil ja badjel 150.000 ruvnnu, de eanaš (83 %) olmmáiolbmo siidaoasseoamasteaddjít dinejít vuollil 150.000 ruvnnu boazodoalu olggobeale bálkká- ja dahje ealáhusdietnasa.

2008 ollislašrehketdoallu čájeha ahte 91 % nissonolbmuin, ja 71 % olmmáiolbmuin leat bálká-ja/dahje ealáhusdietnasat olggobealde boazodoalu. Dát čájeha 6 % lassáneami nissonolbmo náittosguimmežiid/ovttasássiid ektui ja 7% njiedjama olmmáiolbmuid ektui.

FOTO: ANNA RIF

DEFINIŠUVNAT

Báikedoallu lea buotlágán barggut mat váfistit iešheanalaš birgejumi. Báikedoallu dat lea mii galgá háhkát gaskaomiid iežas bargui ja eallinbirgejupmái, ja mii galgá ollašuhttit bargogeatnegas-vuođaid stuorát ovttasbargojoavkkuid ektui, namalassii siiddaide (Mikkel Nils Sara 1998:55). Dát bargodoaimmat dáhpáhuvvet boazodoalu viidät perspektiivvas (dásis); dát siskkildollet buot ráhkkanemiid mat dahkkojuvvorit njuovvamii ja johttimii (siidoalu ráhkkaneapmi), ja ee. hálldaašeami (maiddá plánen, ekonomiija ja bábirbargu), bargiid fidnema, duoji, borramušráhkadeami, ávdnasiidrádjama, dávviriid áimmahuššama ja šilju elliid nugoo mord. Iáidestanhearggi ja guođohanbeatnaga dikšuma ja oahpahemi, áimmahuššat liigeávdnasiid ja doaimmahit buktagiidreidema, áittardit mánáid ja atnit ovddasvástádusa ruovttu ektui, oahpahit mánáid, árbevirolaš máhtuid oahpahit ja atnit ovddasvástádus bestemii (rekruutteremis), guođoheapmái, johtimii ja áidebargguide.

FOTO: REINDEEFFORMALNINGEN

Siidadoallu lea bargu ealloravddas. Siidadoaba mearkkaša boazosápmelaččaid goađi ja ealu, ja dán ovttastusas sáhttet leat guokte dahje eanet bearrašat geat doalahit bohccuideaset oktaš ealus ja juogadit guođohanbarggu gaskaneaset bearrašin (Erik Solem 1933) dahje lea maiddái čilgejuvvon ahte siida lea eaktodáhtolaš ovttastus olbmuid gaskkas geat barget ovttas guođohit bohccuideaset (Whitaker 1955). Mikkel Nils Sara dadjá ahte geasseorohat mii lea ovttastus masa gullet ollu olbmot, doppe maiddái lea deatalaš ahte lea ovttamielalašvuhta go mearräduśaid dahket ja maiddái ahte mearrideaddji mángga dáfus ferte čuovvut árbevirolaš bargovugiid dahje ferte čuovvut ekologalaš dilálašvuoda. Siiddas lea máškitvuhta deatalaš, dasa gullá maiddái ahte galgá rátkit dahje diktit másttadit, ahte leat doarvái bargit dán iešguđet válljenoktavuođain mat čuožzilit, ja ahte guohtuneatnamiin leat doarvái válljenvejolašvuodat iešguhtetge oktavuođain báikedoalus. Dasa lassin lea siidaortnet čadnon dasa ahte báikedoalo rådjaeavttut ja árbevierut bisuhuvvet – ovda-mearkka dihtii árbevirolaš buorit guohtuneatnamat – go dát leat maiddái eaktun dasa ahte dilálašvuodat leat nu stáđđasat go vejolaš. Boazodoalloásahuşa válđodooibma lea leamaš bisohallet stáđdisvuoda ja máškitvuoda. (Dieđut 2:1993.)

FOTO: TOR SCHULSTAD

71 % nissonolbmuin dinejit eanet go 150.000 ru. ja 29 % fas dinejit unnit go 150.000 ru. Seamma loguid ektui leat olmmáiolbmuid dietnasat 45 % ja 55 %. Dáid dieđuid vuodul sáhttá de konkluderet ahte náittosguimmiid/ovttasorruid dietnasat olggobealde boazodoalu mearkkašit ollu siidaosi ekonomijái. Dát guoská erenoamážit nissonolbmuid dietnasi, go stuorát oassi nissonolbmuin leat oalle stuorra bálkádienasat. Ollislašrehketdoalu lávdegoddi fuomášuhtá ahte dáid boađuid siste leat maiddái duoji ealáhusdietnasat mat leat eambbo go 50.000 ruvnnu ja geat leat sierra ealáhusskovi čállán. Go dáid lea váttis sirrret, de leat

dát biddjojuvvon ealáhusdienasin olggobealde boazodoalu, vaikko duoh tavuodas leat dienasin siskkobealde boazodoalu.

■ Dárkilat dieđuid gávnnał Boazodoalloháldahusa neahttabáikkis www.reindrift.no, vállje Almmuheamit, Ollislaš rehketoallu ja kapihtal Boazoaláhu-sa ruoktodoalloboadut ja das Boađut olggobealde boazodoalu dahje geahča girjjáža Boazodoalu ollislašrehketdoallu, kapihtal 7, Husholdsinntekter for reindriftsfamilier (Boazosápmelaččaid báike-doalu boađut).

■ 3. LAHKAVUOÐÐU – RIEVDADUSAT JA REKRUTEREN

Boazodoalus lea dál odðja boazodoalloláhka. Lága formálalaš namma lea Láhka geassemánu 15. b. 2008 nr. 40 boazodoalu birra (boazodoalloláhka). Odðja láhka dohkkehuvvui Stuorradikkis geasssemánus 2007, ja doaibmagodii suoidnemánu 1. b. 2007. Go odðja boazodoalloláhka dál lea doaibmagaohtán, de lea boares boazodoalloláhka 1978 rájes (Láhka geassemánu 9. b. 1978 nr. 49 boazodoalu birra) heittihuvvon.

Odðja lágas lea boazodoalu rolla guovddážis. Iešguđet mearrádusaid bokte ovddiduvvo ah te ealáhus galgá ieš leat mielde váikuheamen ja válđimin ovddasvástádusa boazodoalu ceavzimii. Láhka lágiða dili ealáhusa siskkáldas ieštivrejupmái. Siida (sitje) lea ožzon guovddáš saji, ja lea deatalaš oassi siskkáldas organiserema mearrádusain. Doaba siidoaossi boahítá doallodoahpaga sadjái. Dál rahpsa maiddái vejolašvuhta ása hit buohtalas álggahanoasi vai buolvaid gaskka sirdimat šaddet njuovžilat.

Náittosguimmežagat ja ovttasássit dássiduvvojít, mii lea rievdan 1978-lága rájes. Muhto § 13 mearrida ah te dat gusto dalle go ovttáassiguoktás leat leamaš dahje leat oktasaš mánát, jus leaba leamaš náitalan dahje jus leaba ovttas eallán guokte lagi náittosdili sullasaš oktavuoðas. Náittosguimmežagain/ovttasássiin sáhttá leat goabbat siidoaossi maiddái náittosdilis/oavttasássandilis. Jus dat guokte siidoaossi leat seamma siiddas, de sáhttiba doalahit goabbat siidoaossi maiddái náittosdilis/ovttasássandilis. Muhto jus áigu sirdit siidoaossi eará siidii, de ferte čuovvut § 11 mearrádusaid siidoaossi ásaheami hárrái. Dat mearkkaša ah te ii leat vejolaš sirdit eará siidii ovdalgo odðja siidda siidoaossi jođiheaddjít ovttamielalaččat addet lobi nu dahkat. Lága § 14 dan birra jus náittosdilli dahje ovttasássan nohká dadjá ah te jus náittosguimmežagat dahje ovttasássi guimmežagat leaba ovttas jodihan siidoaossi, ja nubbi sudnos jápmá, de šaddá báhcán bealli okto siidoaossi ovddasvástideaddjí jođiheaddjin. Dat gus-

Ákkat siidoaossi oažžumis ja vejolašvuodat beassat ealáhussii Boazodoalloága mielede mii doaibmagodii geassemánu 15. b.

2007

§ 9 Vuogatvuhta eaiggádušsat bohccuid sámi boazodoalloguovllus lea dušše sis geain lea mearkavuoigatvuhta, lea vuogatvuhta eaiggádušsat bohccuid sámi boazodoalloguovllus, ja lea eaktun ah te bohccot gullet siidoaossái dahje buohtalas álggahanoassái man jodihá ovddasvástideaddjí jođiheaddji.

§ 10 Siidoaossi oaivvilduvvo beará dahje ovttaskas olmmoš gii gullá siidii, ja gii doaiimma boazodoalu ovta olbmo jođiheami dahje náittosguimmežagaid dahje ovttasássiid oktasaš jođiheami vuolde.

§ 12 Siidoaossi ovddasvástideaddjí jođiheaddjí sáhttá mearridit ah te ásahuvvo buohtalas álggahanoassi mii gullá siidoaossái. Buohtalas álggahanoassi sáhttá doalahuvvot gitta čieža lagi, ja diekkár buohtalas siidoaossi ásaheamis eaktuduvvo ah te seammás dahkojuvvo soahpamuš badjelasas váldit siidoaossi. Buohtalas álggahanoassi jodihanovddasvástádus sáhttá addojuvvot dušše mánnaí, áddjubii/áhkubii dahje eará nuorat buolvva olbmui gii deavdá § 9 eavttuid bohccuid eaiggáduššama birra. Son galgá leat válddálaš ja galgá leat

searvan buot boazodoalu bargguide jođiheaddjí fárus unnimusat golbma lagi.

§ 13 Jos ovddasvástideaddjí siidoaossi jođiheaddjí lea náitalan dahje náitala, de sáhttiba goappaš náittosguimmežagat leat siidoaossi ovddasvástideaddjí jođiheaddjít. Dat gusto maiddái dalle go dušše nubbi sudnos deavdá § 9 vuosttaš lađđasa eavttuid bohccuid eaiggáduššama birra (oktasaš siidoaossi – náittosguimmežagat leaba solidáralaččat ovddasvástideaddjí jođiheaddjít). Jus náittosguimmežagat soahpaba ah te goappašagat leaba siidoaossi ovddasvástideaddjí jođiheaddjít, de ferte ba dan dieđihit boazodoallođedáhusas. Náittosguimmežagat geat goappašagat deavdiba § 9 vuosttaš lađđasa eavttuid bohccuid eaiggáduššamis, sáhttiba leat goabbat siidoaossi ovddasvástideaddjí jođiheaddjin, daiguin gáržzádusaiguin mat bohett ovdan lágas muđui.

Mearrádusat vuosttaš lađđasa rájes goalmmát lađđasa rádjái gusto-jit seammaláhkái náitalkeahes olbmuide geat ealliba ovttas (ovttasássiide) jus 1) sudnos leat dahje leat leamaš oktasaš mánát, 2) soai ovdal leaba goabbat guimmiineaska leamaš náitalan, dahje 3) leaba ovttas eallán guokte lagi náittosdili sullasaš oktavuoðas.

to maiddái dalle go báhcán bealli ii deavdde § 9 vuosttaš láddasa eavttuid bohccuid eaiggáduššama birra. Jus náit-tosdilli dahje ovttasássan loahpahuvo eará árttagiiguin go jápmima geažil, de massá dat náittosguibmi dahje ovttasássi gii lea mieldeovddasvástadusa ožzon náit-tosdili dahje ovttasássama bokte, vuogatvuoda leat mieldeovddasvástideaddji jodiheaddjin. Bealit sáhttiba

NIBR/Norut 2002 lea rapportas «Kvinner i reindrifta» (Nissonolbmot boazodoalus) namahan moanat dieðuid manin nu unnán nissonolbmuin lea sierra doallu, dálás siidadoallu:

- Sohkabealis lea mearkkašupmi boazodoalus. Lea árbevierru ahte gánddat árbejit doalu ja ahte nieiddat mannet oahpu váldit. Gánddaid vuoruhedje doalu juogadettiin.
- Mearriduvvon sohkabeale rollaide leat goab-batlágán vuordámušat ja góibádusat. Boazodoalus leat gánddaid ja nieiddaid sosialiseren goab-batláhkái. Olmmáilaš beliid boazodoalus vuoruhit, ja mihtimas nissonolbmuid doaimain ii leat seamma árvu. Ovdalis áiggiid góibidedje ahte nissonolbmot galge bargat seamma bargguid go olmmáiolbmot jos sis galggai leat vuoiggaláš vuogatvuhta oažžut doalu.
- Ollu eastagat leat nissonolbmuide boazodoalus, nugo mašiinnaidduvvan, gorutgivrodat góibádus, seammás go doppe lea garra biras.
- Nissonolbmot fertejit árrat bargeallimii fid-net bálkádietsnasa báikedollui.
- Sohkabealis lea mearkkašupmi boazodoalus. Lea árbevierru ahte gánddat árbejit doalu.
- Dušše nuorra nissonolbmot geat eai leat «gil-valan» vieljaiguin doalu alde, sis lea doallo-ovttadat ja seamma lea leaskkain geat leat badjelisváldán doalu.
- Manimuš 15 lagi leat measta álfárot heitán juolludeamis doalloovttadagaid.
- Nissonolbmot leat leamaš unnit eanet árvvhaga ealáhusas.

soahpat ahte son galgá ain beassat atnit bohccuid siida-oasis dahje ahte son okto doaibmagoahtá siidoasi joði-headdjin. Dát gusto maiddái dalle go son ii deavdde § 9 vuosttaš láddasa eavttuid bohccuid eaiggáduššama birra. Joðihanovddasvástadusa rievdamat vuosttaš ja nuppi láddasa mielde galget diedihuvvot guovllustivrii.

Boazodoalloáhka lea seamma go eará lágat sohka-bealevealakeahes láhka, ja dat formalalaččat ii earut nissonolbmuid ja olmmáiolbmuid ealáhusas. Nissonolbmuin ja olmmáiolbmuin geain lea sierra siidoassi leat seamma vuogatvuodat ja geatnegasvuodat. Muhto leat unnán nissonolbmot geain lea sierra siidoassi. Konseuvdnageatnegasvuoda álggaheapmi (vrd. 1978 Boazodoallolága, doaba lea oðða Boazodoallolágas 15.06.2007 rievdaduvvon siidoassin) dagahii ahte doalloovttodat ja manjá siidoassi šattai vuodðun eanaš vuogatvuodaide, geatnegasvuodaide ja ekonomalaš rámmiaeavttuide boazoealáhusas.

Nissonolbmot boazodoalus eai leat ovttalágánat. Baicca leat erohusat sihke agi ja gullevášvuoda ektui. Muhtumat leat bálkábarggus, ja earát fas ellet ollásit boabargguugin:

- Nissonolbmot geat barget olles áiggi ealáhusas.
- Nissonolbmot geat barget olles áiggi olggobealde ealáhusa, muhto oassádallet bargoáiggi manjá, vahkkloahpaid, luomuin jna.
- Nissonolbmot geat leat oasseáigebargit siskkobeadle ja olggobealde ealáhusa.
- Nuorra nissonolbmot geat boahtteáiggi bargasadjin oainnášedje ealáhusa.

Buohkaid ektui lea ahte sii leat oalle unnán «oidnossis» dálás boazodoalloealáhusas. Boazodoalu *Ollislařrehket-doallu* 2008 čájeha ahte leat oktiibuot 555 siidoasi ja dáin leat dušše 75 mas lea nissonolmmoš joðiheaddjin. Dát lohku dahká dušše 13 % siidoasiin ja muitala ahte boazodoallu lea šaddan olmmáiolbmuid ealáhussan. Stuorát oassi nissonolbmo eaiggádiin leat gaskal 31 ja 50 lagi, ja sii jodihit siidoasiid main leat gaskal 251 ja 600 bohcco. Siidoosit main leat eanet go 600 bohcco lea unniduvvon 1:in 2007 rájes, 2008:s dušše 1.

2008:s leat 316 olmmáiolbmot siidaasioamasteaddjin. Dát lohku dakhá 57 % ollislaš siidaosiin. Seamma láhkái go nissonolbmoeaiggádatge, de leat olmmáiolbmoeaiggádatge gaskal 31 ja 50 lagi, ja sii jođihit siidaosiid main leat gaskal 251 ja 600 bohcco. Siidaosait main leat eanet go 600 bohcco lea bisson stádisin 2007 rájes ja 2008 lohku lea 20. 2008:s leat 170 oktasaš siidaosseoomasteaddji, ja dát lohku dakhá 30 % ollislaš oamasteddji logus. Siidaosait main leat eanet go 600 bohcco, leat bisson stádisin 2007 rájes.

Ollislašrehketdoallu 2008 čájeha ahte 24 % boazologu eaiggádat leat nissonolbmot. Siidaosseoomasteaddjít eaiggádušset 67 % bohccuin 2008:s, ja náitostguimmežat/ovttasássit eaiggádušset 8 % ja earát fas

25 % boazologus. Manimus jagiid leat oðða siidaosiid álggaheamit garrisit ráddjejuvvon. Dát leat mielddisbuktán ahte nuorat hui hárve leat sáhttan oažžut oðða siidaosi. 2008 Ollislašrehketdoallu čájeha ahte 15 gitta 35 áhkohaččaid gaskkas leat 990 almmuhuvvon siidaossemiellahtun, ja daid gaskkas leat 47 % nissonolbmo ja 53 % olmmáiolbmo. Dát dakhá 31 % ollislaš siidaossemiellahtuid logus.

Doalloeaggátvuða/siidaossoiid oamasteamis fuomáša ahte nissonolbmot váilot ja dát lea hui čalmái-čuohcci, ja dan oktavuodas lea vuohhton čielga sohka-bealejuhkin ollu jagiid badjel, buohtastahte čuovvovaš tabealla:

Tabealla 1 Doaluid/siidaossoiid logut maid sámi boazodoalu nissonolbmot ja dievddut oamastit

Boazoguovllut Doaluid/ siidaosiid logut	1997	1997	99	99	2000	2000	02	02	03	03	04	04	05	05	06	06	07	07
	Dievd.	Niss.	D	N	D	N	D	N	D	N	D	N	D	N	D	N	D	N
Buolbmát/Várjjat	38	6	37	8	36	9	36	9	34	9	35	9	33	10	35	8	37	7
Kárášjohka	112	16	105	24	111	27	109	28	107	31	112	29	111	28	115	23	114	24
Oarje-Finnmárku	184	32	193	34	199	37	200	34	209	32	211	30	202	25	198	18	199	17
Romsa	40	11	38	11	37	9	37	11	39	11	39	11	40	10	38	8	38	8
Nordlánđa	38	4	39	4	39	5	38	5	38	5	38	5	38	5	39	4	41	3
Davvi-Tr.laga	32	6	31	7	32	7	32	7	32	5	32	5	32	5	32	4	33	5
Máttá-Tr./Hedmark	28	3	25	6	24	6	24	24	6	24	5	24	6	24	6	24	6	24
Oktiibuot	472	78	468	94	478	100	458	118	438	99	491	95	480	89	481	71	486	70
Proseanta	85,8	14,2	83,3	16,7	82,7	17,3	79,5	20,5	81,6	18,4	83,8	16,2	84,4	15,6	87,2	12,8	87,4	12,6

Lea dárbu stuorit politikhkalaš vuoruheampái ja diehtomielalaš politikhkii rekrutteret (bestet) ja oažžut nissonolbmuid bisánit boazoeláhussii. Lágat ja siehtadusat mat muddejít ealáhusa, fertejít hábmeyuvvot dan láhkái ahte hásttuhit ja dagahit nissonolbmuiide seammadásat vejolašvuoda oažžut iešheanalá ealáhusvuodu, ja nu beassat boazodollui seammaláhkái go olmmáiolbmot. Boazodoallit fertejít dovddastit ahte boazodoallonissonolbmuid sajádat lea hedjonan ja dát dagaha ahte deatalaš máhtut lea jávkamin.

■ Dárkilat dieduid gávnat Boazodoallohálddahu-sa neahttabáikkis, geahča <http://www.reindrift.no>, Regelverk, Reindriftsloven. Geahča maiddái Totalregnskap for reindriftsnäringen (Boazodoalu Ollislaš rehketdoallu), kapihtal 7. Husholdsinntekter for reindriftsfamilier (Boazosápmelaččaid báitikoalu boađut).

■ 4. DÁSSEÁRVU, SOHKABEALFOAIDNU JA NISSONOLBMUIDKONVENŠUVDNA

4.1 Dásseárvu ja sohkabealeoaidninsadji

Dásseárvoláhka gusto buot servodatdásiin, ja maiddái boazodoalus. Lága ulbmil lea ovddidit dásseárvvu nissonolbmuid ja olmmáiolbmuid gaskkas buot servodatdásiin. Ulbmilparagráfa dadjá ahte «dát láhka gallá ovddidit dásseárvvu sohkabeliid gaskkas ja galgá erenomážit buoridit nissoniid dili. Nissoniidda ja dievdduide galget leat seammalágán vejolašvuodat ohppui, bargui ja kultuvrralaš ja fágalas ovdáneapmái». Sohkabealvealaheapmi lea gildojuvvon dásseárvolága bokte.

Sohkabealeoainnu ovtaideapmi (integreren)

Ovtadit sohkabeale- ja dásseárvovuhtiiváldima lea mearkkasáhti ja stuorra doaibma buohkai de geat ovddidit dásseárvvu, ja dat lea deataleamos ulbmil juksat dásseárvosaš servodaga áigumuša. Dásseárvolága paragráfa 1 a geat-negahttá almmolaš eiseválddit bargat árjjalaččat, mearredidolaččat ja ulbmillaččat ovddidit dásseárvvu sohkabeliid gaskkas buot servodatsurggiin. Ovtaiideami ulbmil mearkkaša ahte čalmmustahttá ja árvvoštallá politihkalaš mearrádusaid väikkhusa sihke nissonolbmuide, olmmáiolbmuide, nieiddaide ja gánddaide, das ahte mo viehttaleaddji sohkabealebealákeahthes politihka ja háldahusa sáhttá doalahit dahje nannet stereotihpalaš sohkabealerollaíd. Ovddideami ulbmil lea lassin eará dásseárvopolitihka doaibmabijuide, nugo lágat ja kvoteren, ovdogiedħallan dahje eará doaimmat maid válidoulbmil lea ovddidit dásseárvvu sohkabeliid gaskkas.

Gáldu: *Regjeringen.no/Barne-, likestillings- og integreringsdepartementet/Tema/likestilling mellom kjønnene/Integrering av kjønnsperspektivet*.

Dásseárvvu sáhttá ovddidit mánggaláhkái. Dan sáht-tá ovddidit go čádaha nuppi sohkabeallái positiivvalaš sierravuoigatvuoda juolludeapmi go dat lea dárbbašlaš, ja integreret dásseárvvu ja sohkabealeoaidninsaji. Dákkár nuppi sohkabeallái sierravuoigatvuoda addin lea lobálaš jos dat ovddida dásseárvvu, ja dat sáht-tá dáhpáhuvvat nu gohċoduvvon kvoterema bokte dahje erenoamáš nissonguoskevaš doaimmaid bokte. Sierravuoigatvuoda addit olmmáiolbmuide lea lobálaš dušše muhtun muddui. Dát gusto oahpuide ja virggide gos váldodoiba lea mánáidfuolla. Dás lea sierra merren. Lágas leat konkrehtalaš mearrádusat virgáibidjamis, ovttalágán bálká ovtaárvosaš barggus, ovttalágán riekti ohppui, oahpponeavvuid hárrái, servviid rabasvuoda birra ja goappašiid sohkabeali ovddastus buot almmolaš lávdegottiin. Lágas lea mearrádus ahte go stáhta dahje gieldda orgána nammada dahje vállje lávdegottiid, stivraaid, rádiid, nammagottiid jna., galgá goabbáge sohkabealli leat ovddastuvvon uhcimustá 40 proseanttin. Dásseárvoulbmil Norggas lea ahte «nissoniidda ja olmmáiolbmuide galget addojuvvot ovttalágán vejolašvuodat ohppui, bargui ja kultuvrralaš ja fágalas ovdáneapmái ja návddašit bohtosiid maid dát vejolašvuodat láhċet.» (MBD 1999). Dásseárvu, nugo Mánáid- ja bearash-departemeanta (MBD), dáláš Mánáid- ja dásseárvodepartemeanta, cielggada dan 1999:s, de dat siskilda ahte dásseárvodoaba ii dušše siittisoala ovddastusa gáibádusa, muhto maiddái vejolašvuodaressurssaide ja servodatfámu juogadeami. Dásseárvodoahpagis lea dasa lassin mearrideaddji bealli man vuodul servodatárvvut galget leat politihka vuodđun.

Dásseárvvu sáhttá čádahit mánggaláhkái, muh-to maiddái áddet mánggaláhkái; dásseárv-, nissonolbmo- ja sohkabealeoainnus. Buohastahte Eva Josef-sena rapporta *Sametinget som likestillingspolitisk arena* (Sámediggi dásseárvopolitihkalaš lávdin), Norut NIBR Raporta 2004:9. Dásseárvopolitihka sáhttá áddet sihke doaibman mii galgá sohkabeliid erohusmeannudemiid

njulget, muhto sáhttá maiddái siskkildit oppalaš politihkkasuorggi. Dán erohusa sáhttá doabalačat juohkit unna ja stuorra dásseárvopolitihkkii.

- Unna dásseárvopolitihkka guoská erenoamáš dásseárvodoaimmaide mat galget dásset erenoamáš sohkabealeerohusaid.
- Stuorra dásseárvopolitihkka guoská oppalaš politihkkasuorgái ja politihkkaváikkuhan doaimmaid muddemii. (Josefson 2004:16)

Eiseválddit ja lágat dadjet ahte boazodoallonissonolbmot galget oažžut duoðalaš vuogatvuodaid, ja ahte galgá láhčit dilálašvuodaid vai fidnejít eanet nissonolbmuid ealáhussii searvat. Dát mearkkaš ahte lea deatalaš váfistit nissonolbmuide ja olmmáiolbmuidie iešheanalaaš sisaboahttovuodu boazodoalus (iešheanalaaš vuogatvuodaid). Dásseárvu ii leat juoga mii boahá íešalddis, muhto dat gáibida árjjalaš rievadandoaimma. Ii leat doarvái dušše giellit sohkabealevealaheami. Olahit ollislaš dásseárvvu sohkabeli.

gaskkas, ferte álggahit dásseárvoovddidan doaibmabijuid. Dasa lassin fertet mii muittus atnit ahte dásseárvu sohkabeliid gaskkas ii lea juoga mii gullá dahje guoská dušše nissonolbmuid ja nissonolbmuid dilálašvuodaide. Jos duoðalaš dásseárvvu galgá juksat, de ferte maiddái olmmáiolbmuid ja olmmáiolbmuid árvvoštallamiid, guottuid ja oainnuid ja áddejumiid oaidnit ja árvvoštallat sohkebealeoainnus. Dásseárvu lea guktot sohkebeliid doaibma.

Lea deatalaš oažžut nissonolbmuid áirrasin ásahus-aide nugo guovddás stivrenorgánaide ja stivraámmáhiida gos mearrádusat dakhkojuvvorit. Ferte álggahit sierralágán doaibmabijuid maid máhtu, guottuid rievdadusaid barggu, diehtojuohkima ja ekonomalaš ja jurdihkalaš veahkkeveajuid bokte ovddida. Oasseáváldit mánggain dásia galget sierralágán doaimmaid álggahit, ja ferte bargat ulbmillačat ja cielga plánaid mielde loktet nissonolbmuidlogu boazodoalus. Dás ferte maiddái bargat rekruttermiin ja dásseárvvuin, og erenoamážit rekrutteret nissonolbmuid.

Tabealla 2 Sohkabealeovddastus boazodoallostivrrain

Stivrrat 2009	Joðiheaddj Sohkabealli	Juogadeapmi Nissonat	Olbmát	Nissonat oktan joðih.
Boazodoallostivra	Olmmái	3	4	42,8 %
Boazodoalu Ovdánahtinfoanda	Olmmái	1	2	33 %
Dutkanstivra	Olmmái	2	2	50 %
Nuorta-Finnmárkku guovllustivra	Olmmái	3	2	60 %
Oarje-Finnmárkku guovllustivra	Olmmái	2	3	40 %
Romssa guovllustivra	Olmmái	3	2	60 %
Nordlándda guovllustivra	Nisson	2	3	40 %
Davvi-Trøndelága guovllustivra	Nisson	2	3	40 %
Máttá-Trøndelága/Hedmárkku guovllustivra	Olmmái	3	3	50 %
Norgga Boazosápmelačaid Riikkasearvi	Olmmái	4	5	44 %

Boazodoalloháldahusa guovllustivra leat almmolaš orgánat, ja doppe gáibiduvvo 40% nuppi sohkabealelogu. Nugo statistikhka čájeha, de buot guovllustivrrat čuvvot 40% gáibádusa, ja ealáhusorganisašuvdna Norgga Boazosápmelačaid Riikkasearvi (NBR) fas

manjá 2009 jahkečoahkkima njuikii 22 % nissonolbmuidlogus gitta 44%:i stivrras. NBR:s lea iežas doaibmanáigodagas 1947 rájes 2009 rádjái leamaš dušše 1 nissonolmmoš joðiheaddjin (1982–84), ja olles 15 olmmáiolbmo.

Tabealla 3 Sohkabealeovddastus orohatstivrrain

Orohatstivrrat 2009	Guovllustivraaid loku	Miellahttojuohku oktan joðiheadd. Nissonolbmot	Olbmát	Nisson joðiheadd.	Nissonolbm. oktan joðiheddiin
Nuorta-Finnmárkku orohatstivrrat	15 (oktan dálveorohagat)	9	48	2	15,7%
Oarje-Finnmárkku orohatstivrrat	29	14	112	3	11,0%
Romssa orohatstivrrat	10	9	30	2	23,0%
Nordlánnda orohatstivrrat	12	5	27	1	15,6%
Davvi-Trøndelaga orohatstivrrat	9	7	32	0	2,7%
Máatta-Trønd./Hedm. orohatstivrrat	12 (oktan. oktasaš orohatstivr.)	3	9	1	25,0%

Orohatstivrrat leat priváhtarievtalaš orgánat, muhto ožžot almmolaš doarjagiid. Dalle galgá vuordit ahte sii doahttalit dásseárvomearráusaid dasa mii guoská sohkabealeovddastussi stivrrain.

Hehtehussan dahje vejolašvuohan nannet nissonolbmuid sajádaga ealáhusas, leat guottut maid nissonolbmot vásihit ealáhusas ja hálldahusas. Nugo eará vuodđoealáhusain maiddái, de lea dásseárvvu áddejupmi ja oaidnu boazodoalus leamaš heajut go muđui servodagas. Lea duohtaášši ahte dievddut leat hálldašeaddjít vuodđoealáhusain, ja ahte leat unnán nissonolbmot geat barget vuodđobuvttadeamis boazodoalus, ja danin leat olbmáid árvvoštallamat ja guottut mat hábmejít barggu. Nissonolbmot barget eanaš bálvalusealáhusain, gos olbmát eai leat, ja das fas leat nissonolbmuid árvvoštallamat ja guottut mat hábmejít barggu. Bártnit orrot guhkimusat ruovttus, dávjá danin go leat vuorddašeamen badjelisváldit dálldoalu dahje boazodoalu. NIBR guorrahallan (1995:18) čájeha ahte boazodoalloduogáš orru nannemin sohkabealerhusaid veahá – nieiddat vuoruhit oahpu, ja bártnit fas vuorddašit badjelisváldit siidaosi. Maskuliniseren (olmmáilaš árvvuid lokten) báidná boazodoallo-ealáhusa. Boazoeaiggát defininerejuvvo leat son gii lea árijjalaččat ealloravddas (siidaoallu), ja dušše bargu mii lea njuolga bohccuid gullevaš árvvusadnojuvvo. Ollu nissonolbmot eai leat oahpahuvvon bargat njuolga bohccuigun, muhto báikedoaluin (buotlágán bargut mat gullet báikedoallodoaimmaide). Viiddiduvvon oaidnu boazodoalus addá buoret vejolašvuodaid

nissonolbmuide, dego ovdamearkka dihtii buot ráhk-kaneamit mat dahkkojuvvoit njuovadeapmái ja joht-timiidda (NIBR/Norut Samfunn 2002:61). Boazodoalo-servodaga guottut dagahit ahte unnán nieiddat ožžot vejolašvuoda álggahit sierra siidaosiin. Dát lea vuotnahis ja sávakeahtes vierru. Boazodoallu dárbbáša sihke olmmáiolbmuid ja nissonolbmuid, dat ii leat oktoolbmofitonodat. Maiddái nissonolbmuid iežaset guottuid ferte rievadatit, leažzá dal ahte duostagohtet badjelisváldit joðihandoaimmaid ealáhusorganisašuvnnain/hálldašeaddji ásahusain dahje ahte oahpahit nieiddaid seammaláhkái go bártniid. Guottuid sáhttá gulul rievadatit guottuidrievdadabarggu ja doaibmabijuid bokte mat nannesivčče nissonolbmuid sajádaga boazoealáhusas. Guottuidrievdadabargu galgá guoskat sihke nissonolbmuide ja olmmáiolbmuide, nuoraide ja vuorrasut olbmuide.

■ Geahča <http://www.ldo.no/no, link>: Lover og regler, Relevante lover.

4.2 ON nissonolbmuidvealahuskonvenšvndna

ON Váldočoahkkin dohkkehii ON nissonolbmuid-vealahuskonvenšvnnna juovlamánu 18. b. 1979, ja dát doaibmagodii čakčamánu 3. b. 1981 ja 186 stáhta leat dan dohkkehan. Norga ratifiserii nissonolbmuid-vealahuskonvenšvnnna miessemánu 21. b. 1981. ON nissonolbmuidvealahuskonvenšvnnna lassebeavde-girji dohkkehuvvui golggotmánu 6. b. 1999 ja Norga dohkkehii lassebeavdeginjji njukčamánu 5. b. 2002. ON

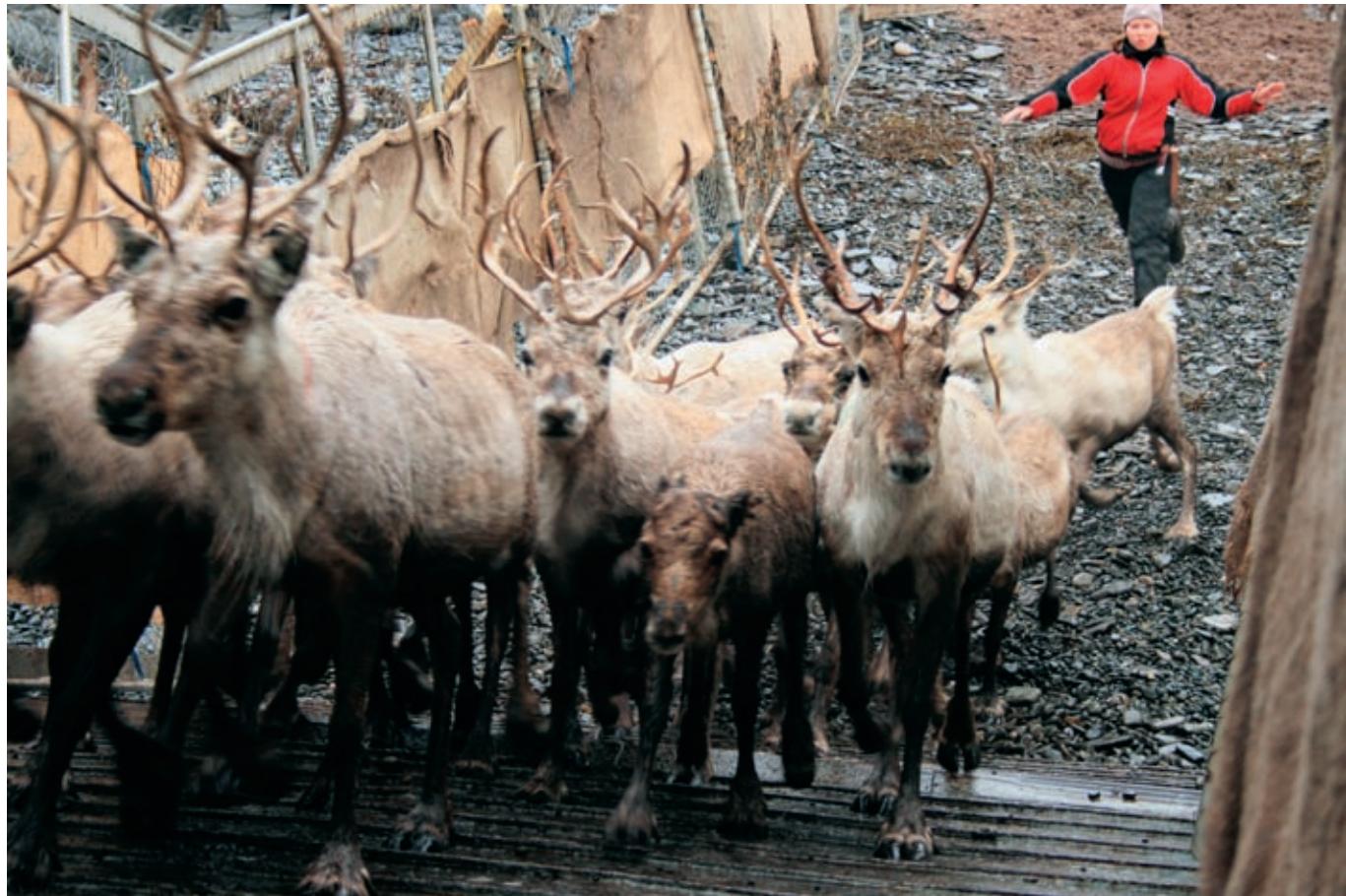

FOTO: REINDRIFTSFORVALTNINGEN

nissonolbmuidvealahuskonvenšvdna šattai norgga lágas vuos dásseárvolága vuollásaš. Geassemánu 19.b. 2009 šattai konvenšvdna olmmošvuigatvuodalága vuollásaš ja nu lea das ovdasadji dábálaš norgga lágaid ektui. Dát mearkkaša ahete das lea ovdasadji boazodoallolága ektui.

Ovddeš Mánáid- ja bearášdepartemeanta (MBD) bivddii Boazodoalloháldahusa ovttas Eanandoallo- ja biebmodepartemeanttain (EaBD) guorahallat mo heivehit Nissonolbmuidkonvenšvnna mearrádus-

aid iežaset guoskevaš lágaide. EaBD guorahalai 2001:s eanadoalu, boazodoalu ja vuovdedoalu nissonolbmuid dili. Vaikko daláš Eanandoallodepartemeanta loahppaoaidnu lei ahete doaibmi láhka ii oro leat Nissonolbmuidkonvenšvnna mearrádusaid vuostálagaid, de dadjá ahete sihke nissonolbmuin ja olmmáiolbmuin duohiadilis lea guovttelágán árvu dáin ealáhusain. Sihke eanandoalus ja vuovdedoalus lea hálddašeapmi olmmáiolbmuid hálldus. Boazodoalus leat ain ollu nissonolbmot geat leat isida siida-

oasi vuollásačat dainna boadusin ahte nissonolbmuid árvoháhkan ja dienas ii buvte ovdamuniid dáblaš ealhuslaš vearro- ja divatrievtalaš ortnegiin,

ON-konvenšuvdna

ON-konvenšuvdna heittihit nissonolbmuid vealamei, artihkkal 1, čuodjá čuovvovačat:

«Dán konvenšuvnnas mearkkaša «nissonolbmuid vealaheapmi» buotlágán sohkabeallalaš guorahlama, hilguma dahje gáržzideami man váikkuhus dahje ulbmil lea váidudit dahje olguutit nissonolbmuid olmmošuoigatvuodaid ja politikhalaš, ekonomalaš, sosiálalaš, kultuvrralaš, siviillalaš ja buot eará vuodđofridjavuodaid dohkkeheami, vejolašvuoda ja ollašuhtima go dat gusket olmmáiolbmuid ja nissonolbmuid dásseárvui ja beroškeahttá náittosdili árvvus».

Seammás čujuhuvvo maiddái 2. artihkkali:
«Konvenšuvdnabealálačat gildet buot lágán nissonolbmuid vealaheami, ja leat ovtaaoivilis geavahit buot heivvolaš gaskaomiid politikas man ulbmil lea jávkadit buot nissonolbmuid vealaheami. Dáinna ulbmiliin sii leat geatnegahtton:

- a) oassindahkat nissonolbmuid ja olmmáiolbmuid dásseárvoprinsihpa iežaset stáhtahálddahusain dahje eará dohkalaš lágain, jos dát ii leat juo dahkojuvvon, ja váfistit ahte dát vuodđojurdda geavatlačat ollašuhtto lágá dahje eará heivvolaš gaskaomiid bokte;
- á) ásahit vuogas lágaláš dahje eará doaibmabijuid, maiddái ránggástusdoaibmabijuid jos ležjet ulbmillačat, mat gildet buot nissonolbmuid vealahemi;

iige oadjoortnegiin. Maiddái orohatjahkečoahkkima jienastanvuogatvuoda ferte nubbi beallalaš oččodit siidaosi oamasteaddjis.

- b) hábmet riektesuodjalusa mii gáhtte nissonolbmuid vuogatvuodaid seammaláhkái go olmmáiolbmuid ja váfistit nissonolbmuiide nana suodjalusa buot vealaheaddji doaimmaid vuostá dohkalaš našuvnnalaš ja eará almmolaš ásahusaid olis;
- c) garvit buot doaimmaid dahje geavada mii vealaha nissonolbmuid ja váfistit ahte almmolaš eise-válddit ja ásahusat doibmet dán geatnegasvuoda mielde;
- d) álggahit ábolaš doaibmabijuid mat váfistit ahte ii oktage olmmoš, eai organisašuvnnat dahje ásahusat vealat nissonolbmuid;
- e) gomihit buot našuvnnalaš ránggástusmearrádusaid mat vealahit nissonolbmuid.

Čujuhuvvo maiddái 3. artihkkali:

Konvenšuvdnabeallalačat sáhttet álo, erenoamážit politikhalaš, sosiálalaš, ekonomalaš ja kultuvrralaš suorggis, mearridit ulbmillaš doaibmabijuid, maiddái láhkamearrádusaid, váfistan dihtii nissonolbmuiide ollislaš ja dievaslaš ovdáneami ja čálgama, nu ahte sidjiide dáhkkiduvvojít olmmošuoigatvuodat ja vuodđofridjavuodat geavahit ja ávkkástallat dáid seamma dásis go maid dievddut sáhttet. (Eahpeformálalaš jorgaleapmi sámegillii.)

■ Geahča Regjeringen.no/nb.dep/bld.

■ 5. BOAZODOALLOŠIEHTADUS

5.1 Boazodoallošiehtadusa doarjjaortnegiid ovda-mearkkat mat erenoamážit gusket nissonolbmuiide

5.1.1 Dutkanrudat – kártet ja duoðaštit boazodoallonissonolbmuid árbevirolaš máhtuid

Boazodoallošiehtadusain 2006 rájes lea várrejuvvon 0,5 mill ru. jahkásacat kártet ja duoðaštit boazodoalonissonolbmuid árbevirolaš máhtuid, dás maiddái árvvoštallamiidda mo dákkár máhtu gaskkusteami galgá lágidit. Kártenbargu galgá maiddái čalmmustahtti vejolasvuodaid ásahit iežas doaimma man vuodđun leat árbevirolaš nissonolbmuid barggut boazodoalus.

FOTO: AINA BYE

Dáid ruđaid almmuheamis deattuhuvvo prošeavta ávkkálašvuohta ja fágalaš kvalitehta. Muđui deattuhuvvo sámegiella, sámi boazodoalu gelbbolašvuohta ja sámi servodaga árbevirolaš máhtut. Prošeavta sahttá doarjut gitta 3 lagi.

■ Geahča <http://www.reindrift.no>, Dutkan, Prošeakta-rudaid almmuheapmi.

5.1.2 Nissonolbmuid guoski doaimmat boazo-dallošiehtadusas

Rudat geavahuvvojot doaimmaide maid eará doaibmi doarjjaortnegat eai ruhtat, ja dat sahttet leat lasin Boazodoalu árvoháhkanprógrámmii (www.innovasjonnorje.no/fylka/troms), Boazodoalu Ovdá-nahttinfoandda (BOF) árvoháhkanvuoruhepmái ja ealáhusovddidoarjagiidda man Sámedikki doarjastivra hálldaša. (www.samediggi.no). Nissonolbmuid guoski doaibmaruđaid hálldaša BOF-stivra.

■ Geahča <http://www.reindrift.no>, Ohcanskovit, Nissonolbmuid guoski doaimmat. Doppe leat ohcanskovvi oktan bagadusain ja nissonolbmuid guoski doaimmaid strategijiplána.

5.1.3 Bargoveahkki áhpehisvuoda ja riegádahttima oktavuođas

Ortnega ulbmil lea ruđalačcat yeahkehit bálkáhit bargoveahkki boazodoallobargguide áhpehisvuoda/riegádahttima oktavuođas, ja dainna lágiin nannet nissoniid sajádaga boazodoalus. Doarjja sahttá addot duše sii-daoasi jodiheaddjái ja náittosguibmái/ovttasorru.

■ Geahča <http://www.reindrift.no>, Ohcanskovit, Bargoveahkki áhpehisvuoda ja riegádahttima oktavuođas. Loga eanet jahkásáh njuolggadusgilppagis *Boazodoallošiehtadusa njuolggadusat*: Njuolggadus doarjaga birra barogveahkái áhpehisvuoda/riegádahttima oktavuođas.

5.2 Boazodoallošiehtadusa doarjagat

5.2.1 Doaibmadoarjja – bestemii (rekruteremii) ja nissonolbmuid siidaosálaččaide

Doaibmadoarjja lea 10 000 ruvnnu guđege siidaosái buot boazoguohtunguvolluin. Dain siidaosiin gos nissonolmmoš lea oktojodiheaddjin ja/dahje siidaosi jodiheaddji lea vuollil 30 lagi áigodagas 1.1., máksoluuvvo 25 000 ruvdnoсаš (2009–2010), doaibmadoarjja. Go siidaosi sirdet nuoraide vuollil 35 lagi, juolluduvvo 60 000 ruvdnoсаš doarjja (2009–2010) sutnje guhte válđa badjelas siidaosi. Dát doarjja máksoluuvvo álgogbma lagi manjil sirdima.

5.2.2 Bearašguoski boazodoallu – náittosguibme-/ovttasorrulasáhus

Oassin nisson- ja bearášpolitihkas juolluduvvo 42 500 ruvnnu (2010–2011) sierra doaibmadoarjjan go goappaš náittosguimmežat/ovttasorrut aktiivvalaččat bargaba boazodoalus. Ii leat eaktun ahte goappažiin lea alddis mearka. Dakkár doarjja ii máksjo jos nubbi náittosguimmežiin/ovttasorruin manjimus livnrega mieldle lea olggobeale boazodoalu dinen eambbo go 175 000 ruvnnu brutto (2009–2010).

■ Geahča <http://www.reindrift.no>, Doarjagat, Doarjjaortnegat, Siidaosit ja boazosearvvit. Dahje loga eanet jahkásá njuolggadusgihppagis *Boazodoallošiehtadusa njuolggadusat*: Njuolggadus doarjaga birra siidaosiide ja boazoservviide: Doaibmadoarjja § 4 ja Náittosguibme-/ovttasorrulasáhus § 9.

5.3 Boazodoallošiehtadusa čálgoarjagat

Lágidan dihtii buoret čálgodilálašvuoda ja sosiálalaš sihkkarvuoda, de leat ásahuvvon sierra čálgoortnegat boazodolloaláhussii. Čálgoortnegat (buresbirgema ortnegat) mat dál leat boazodoalus, leat árapenšuvdnii (sierra njuolggadus), miellahttodivat álmotoadjofondii, buohcanruhtaortnegii ja bargoveahkkeortnegii (sierra njuolggadus).

■ Geahča <http://www.reindrift.no>, Doarjagat, Čálgoortnegat. Dahje loga eanet jahkásá njuolggadusgihppagis *Boazodoallošiehtadusa njuolggadusat*: Boazodoallošiehtadus, čuokkis 5. Čálgoortnegat (buresbirgen ortnegat) vuollečuoggáguin.

5.3.1 Árapenšuvdna

Boazodoalu árratpenšuvnna ortnega ruhtada Boazodoalu Ovdánahttinfoanda. Árapenšuvnna ulbmil lea álkidahttit buolvamolsuma boazodoalus sidjiide geain sisaboadú válđooassi lea boahtáni boazodoalus. Gáibádus lea ahte siidaosi eaiggádis lea daguhan- dahje heaitihanáigge alddis leamaš siidaossi unnimustá manjemuš 15 lagi. Vuoigatvuhta oažžut ovtaolbmopenšuvnna lea siidaosi eaiggádis gii lea deavdán 62 lagi. Vuoigatvuhta oažžut guovtteolbmopenšuvnna lea go náittosguibmi/ovttasorru dasa lassin lea deavdán 60 lagi. Árapenšuvnna vuoigatvuhta nohká dan manú loahpas go son gii penšuvnna oažžu, deavdá 67 lagi.

■ Geahča <http://www.reindrift.no>, Doarjagat, Čálgoortnegat, Árapenšuvdna. Dahje loga eanet jahkásá njuolggadusgihppagis *Boazodoallošiehtadusa njuolggadusat*: Njuolggadus boazodoalu árapenšuvnna birra.

■ 6. EARÁ ALMMOLAŠ PENŠUVDNAORTNEGAT

FOTO: AINA BYE

6.1 Sierralágán penšuvnnat

6.1.1 Ahkepenšuvndna

Ahkepenšuvndna galgá váfistit eallinbirgejupmái sisaboðu 67 lagi rájes. Ahkepenšuvnna oažju easka go lea deavdán 67 lagi ja dasa lassin ferte leat albomoaju miellahttun.

6.1.2 Dienaspenšuvndna

Dienaspenšuvnnat lea penšunortnegat maid olmmoš sihkkarastá go lea bálkábarggus.

6.1.3 Dienaspenšuvndna priváhta doaimmas

Priváhta doaimma deataleamos penšunortnet lea Geatnegahton dienaspenšuvndna. Geatnegahton die-naspenšvdnaláhka gustogodii 01.01.2006.

6.1.4 Unnimuspenšuvndna

Unnimuspenšvdnan gohčoduvvo dákpiduvvon un-nimus penšuvndna penšunisttaide geat ožžot ahkepenšuvnna, leaskkaid ja oarbásiid penšuvnna, bargnávcca-hemiid penšuvnna. Unnimuspenšuvndna máksojuvvon beroškeahttá ovddes sisboðus ja máksojuvvvo penšu-nisttaide geain ii leat lassepenšuvndna dahje geat eai leat dinen lassepenšuvnna mii lea unnit go álbmotoaju sierralasáhus. Sierralasáhus unniduvvo dan mielde mii juolluduvvo lassepenšuvndan. Unnimuspenšuvnnas lea vuoddopenšuvndna ja sierralasáhus.

Eastadit šaddamis unnimuspenšunistan, de lea ve-jolaš ásahit alccesis sierra priváhta penšunortnega muhtun heaggasearvvis. Olmmoš sáhttá maiddái váfistit alccesis «penšuvnna» bájkoseastima, oasus-seastima bokte dahje dálú háhkama bokte (man sáht-tá vuovdit go olle penšunahkái), dahje čohkket eará árvodávviriid maid sáhttá vuovdit go hálida iežas penšuneret.

6.1.5 Álbmotoaju miellahttodiva

Álbmotoadju lea almmolaš dákádusortnet. Dat galgá váfistit buohkaide vissis ekonomalaš oadjebasvuoda. Álbmotoaju doarjaortnegat leat sihke birgejumi doarj-ja ja goluid máksindoarjja. Álbmotoadju addá doar-jaga buozalmasuoda, bárhti, liittu, áhpehisvuoda, riegádahtima, barggohisvuoda, boaresvuoda, lámis-vuoda, jápmima oktavuodas ja ealiheaddji massima oktavuodas. Dasa lassin addo oktofuolaheaddji doar-ja. Dáid doarjagiid njuolgagadusaid gávnat *Álbmot-oaju lágas 28.02.1997*.

Boazodoallit galget máksit Álbmotoaju miellahttodi-vada seamma meari mielde go bálkábargit. Jahkásáčcat várrejuvvo boazodoallošehtadusas ruðat mat galget gokčat ollilaš penšuvdnaaddi boðu ealáhusas, ja juol-ludeapmi sáddevuvvo Álbmotoaju vál dokanturii. Álb-motoaju miellahttodivatortnet mearkkaša ahte ovttas-

kas boazoeaiggát dušše dárbaša máksit álbmotoaju divada seamma meari mielde go bálkábargit (7,8 procentta). Boazodoallošiehtadus gokčá iešheanaláš fidnodatdoaibmi álbmotoaju miellahttodivada erohusa (10,7 procentta).

6.1.6 Buohcanruhtaortnet – álbmotoaju lassedivvaga máksinmáhcaheamiorntnet

Iešheanaláš fidnodatdoaibmin ii livče boazodoalii vuogatvuota oažžut eanet go 65% sisaboädus buozalmasuoda geažil mii bistá badjel 16 beaivvi. Muho boazodoallošiehtadusa oktasaš máksámuš buohcanruhtaortnegii gokčá álbmotoaju lassedivvada viiddidit buohcanruđaid 65:s gitta 100 prosentii penšuvndaaddi boađus 17. beaivve rájes.

Lassin buohcanruhtaortnegii sáhttá boazoeaiggát sierraláš premiija vuostá tevdnet dáhkádusa, mii addá vuoigatvuoda oažžut buohcanruđaid álgo 16 beivviid ovddas. Buohcanruđaid oažžun gáibida ahte boazodoallis lea leamaš bargodienas ealáhusas.

Jos guktot beallelačat bargaba ealáhusas ja buot dienias fievrreduvvo dušše nubbái, de ii oaččo nubbi buohcanruđaid.

■ Geahča <http://www.nav.no> ja <http://www.reindrift.no>, Doarjagat, Čálgoortnegat. Dahje loga eanet jahkášá njuolggadusgihppagis *Boazodoallošiehtadusa njuolggadusa*: Boazodoallošiehtadus, čuokkis 5. Čálgoortnegat, vuollečuokkis 5.3 Buohcanruhtaortnet.

7. ČÁLGOORTNEGAT

7.1 Sierralágán ortnegat iešheanaláš fidnodatdoi-bmiide

Ollu boazodoallonissonolbmuin lea iežaset fitnodat boazodoalu lassin ja čállét iežaset ealáhusdiedáhusa. Dalle lea deatalaš dovdat iešheanaláš fitnodatdoaibmi čálgoortnegiid, omd. ahte iešheanaláš fitnodatdoaibmi vánhenruđaid rehkenastet manjimuš golmma sisaboahojagiid penšunaddi gaskamearis. Vánhenruđat leat 100 procentta dán sisaboäđus.

2008 *Ollslaš rehketdoallu* čájeha ahte sisaboäđut eará surggín ja eará ealáhusdoaimmas ledje stuorra lassin boazodoalloéaláhusa ekonomijái. Nissonolbmot dat erenoamázít hákhet dáid sisaboäđuid. 2008:s lei bálká j.e. (bálkkát, eará ealáhusboäđut, penšuvnnat ja reanttit) 212.000 ruvnu gaskamearálačat juohke

siidoassái sámi boazodoalus (2007: 208.000 ruvnu juohke siidoasis). Jos veardida biergodietnasiin, de lei dat 285.000 ruvnu juohke siidoassái 2008:s (2007: kr 222.000 juohke siidoassái).

Čálgoortnegat leat:

- Áhpheisvuodaruđat, riegádahttinruđat ja adopšuvdnaruđat, vánhenruđat riegádahttimja ja adopšuvnna oktavuođas
- Fidnoroasmahuvvandoarja
- Iešheanaláš fitnodatdoaibmi penšuvdnna

■ Geahča <http://www.nav.no> ja <http://www.reindrift.no>, Almmuheamit, Ollslaš rehketdoallu.

■ 8. VEARRO- JA DIVATRIEVTTALAŠDILIT

Iešheanalalaš fitnodatdoaibmii gii lea lasseárvovear- rogeatnagahti, ferte dovdat divatrievttalaš dilálaš- vuođaid.

8.1 Lasseárvovearru

Geahča Skatteetaten.no – Merverdiavgift – Veiledning til næringsdrivende.

8.2 Vearru

Oarje-Finnmárkku livnnetkántuvra, EK Kárájohka, giedahallá buot boazodoalu iešdiedáhusaid olles riikkas, telefuvna 800 80 000, e-poasta: vest-Finnmark.llk@skatteetaten.no.

■ Geahča Vearroetáhta, livnnetkantuvra, vástideaddji tel. 800 80 000, <http://www.skatteetaten.no>.

■ 9. SÁMEDIKKI ORTNEGAT

9.1 Doarjagat ealáhusovddideapmái

Sámedikki bušeaitas leat ohcanvudot doarjagat ealá- husovddideapmái, kap. 7.3, 7.3.1. Várrejuvvon ealá- husovddidanruđat leat oaivvilduvvon sámi álmogii Norggas ja olles álmogii geografalaš doaibmaguovllus. Ealáhusovddidanruđaid sáhttá maiddái addit sámi álmogii sámi kulturvuđot ealáhusaide olles riikkas ja doaibmabijuide mat leat vuolggahuvvon sámi boazo- doalus. Ohcanvudot doarjagiid geografalaš doaibma- guovllu ealáhusovddideapmái ii guoskka duoji ealá- hussiehtadussii. Boazodoallošiehtadallamiin lávejtit jahkásacat addit 2 milj. ruvnnu Sámediggái mii galgá geavahuvvot boazodoalu lassiealáhusaide. Sámedikki doarjastivra hálldaša ealáhusovddideami doarjagiid.

Geahča mildosa guđet geografalaš doaibmaguovl- lut gullet Sámedikki Ealáhusovddideami ohcanvudot doarjagiida.

Ealahusovddideami ohcanvudot doarjagiid ovda- mearkkat:

Kap. 7.3.1.1 Juohkelágán ealáhusat Doarjjaort- nega mihttomearri lea ásahtit ja ovddidit bargosajiid juohkelágán ealáhusaid siskkobealde. Doarjjaortne- ga olahusjoavkkut leat ealáhusdoallit geat leat nisson-

olbmot, fitnodagat ja ásaheaddjit priváhta bálvalusaid, huksen- ja rusttegiid, mátkealáhusaid ja eará bálva- lan- ja smávvaindustriija siskkobealde, boazodoallit geat hálidit ásahtit dahje viidáset ovddidit lasseealá- husaid boazodoalu oktavuodas, meahccealáhusbar- git geat leat vuodđudan- ja viidasetovddidanmuttus ceavzilis bargosajid ásaheami ektui maid vuolggasad- jin leat meahcceresurssat, duojárat geain lea eará fit- nodatvuohki go ovtaolbmofitnodat, ja geat nu báhcer olggobbeallái duodjeealáhussiehtadusa. Ee. juolludit doarjagis unnimusat 40% nissenolbmuide. Ohcanáig- git leat 01.02, 01.04 ja 01.09.

Kap. 7.4 Lotnolasealáhusaid árvoháhkanprógrám- ma Dán prógrámmii gullet lotnolasealáhusat, Duod- ji – fidnooaahppoortnet ja čielggadan prošeavttat ja eará doaibmabijut. Lotnolasealáhusaid árvoháhkan- prógrámma geografalaš doaibmaguovlu lea seamma go mii lea lotnolasealáhusaid ohcatvuodot doarjagiid várás mat leat Sámedikki bušeaitadokumeanttas, kap. 7.3.1.

Kap. 7.4.1 Lotnolasealáhusat – lotnolasealáhus- aid árvoháhkanprógrámma mihttomearri lea ceav- zilis lotnolasealáhusdoaimmat. Doarjjaortnegá olahus- joavkkut leat bargit geat hálidit buohthalastit vuodđo-

ealáhusaid mátkeeláhusdoaimmain ja smávitlágán biebmobuvtdusain ja meahcásteaddjít (2009). Vuoruheamit rievddadit áiggis áigái. Ohcanáigemearit leat 01.02, 01.04 ja 01.09.

Kap. 7.5.1 Doaibmadoarjja – duoji ealáhusšiehtadus Doarjjaortnega mihttomearri lea fidnet iešrähkadvon gálvvuide buoret jođu, ja olahusjoavkkut leat ovtaolbmoftnodagat mat devdet doaibmadoarjaga oažzuneavttuid. Ohcanáigi lea 25.10.

Kap. 7.5.2 Investeren- ja ovddidandoarjja – duoji ealáhusšiehtadus Doarjjaortnega mihttomearri lea ovddidit duodjefitnodagaid. Olahusjoavkkut lea duojárat iežaset doaimmain, duodjedoaimmaid álgaheaddjjit, duodgeorganisašuvnnat ja oassálastit geat leat mielde ovddideamen duodjeealáhusa (oktasašprošeavttat). Oahppit: *Jo1 oahppit geat válljeit Hábmen ja duoji suorggi, ja geat geavahit čiekjudanprošeavtta oahppan dihtii duodji oahppoplána – oahppu oahppofitnodagas gelbbolašvuodamihtomeriid, Jo2 oahppit geat geavahit čiekjudanprošeavtta oahppan dihtii duodji oahppoplána – oahppu oahppofitnodagas gelbbolašvuodamihtomeriid ja Jo2 oahppit geat váldet Hábmen ja duoji suorggi joatkaskuvillas.* Ohcanáiggit leat 01.02, 01.04 ja 01.09.

Kap. 7.5.4 Čálgoortnegat – duoji ealáhusšiehtadus Doarjjaortnega mihttomearri leabisuhitbargonávccalaš čálgoortnegiid duojáriidda, ja olahusjoavkkut leat ovtaolbmoftnodagat mat heivejit doaibmadoarjaga eavttuide.

Kap. 7.5.6 Sámi duodjegávppi organisašuvnnat – ohcanvuđot doarjagat – duoji ealáhusšiehtadusa mihttomearri lea lasihit duodjegálvvuid gávpejođu ja čalmmustahittit kvalitehtaduoji, ja lea oaivvilduvvon sámi gávpeorganisašuvnnaide/fitnodagaide mat jodihit duodjevuovdin áahusa. Ohcanáigi lea 01.02.

Kap. 13.2.1 Giellaovddideapmi – Sámeálbmotfoanda Doarjjaortnega ulbmil lea oažzut eambbogiid geavahit sámegiela. Olahusjoavkkut leat almmolaš ja priváhta áasahusat ja organisašuvnnat ja ovttaskas ohccit. Ohcanáigemearri lea 01.03.

Kap. 13.2.2 Árbediehtu – duodašteapmi ja gaskkusteaapmi – sámeálbmotfoanda Árbediehtu lea deatalaš oassi sámi kultuvrras ja identitehtas. Árbediehtu čatnasa ee. iešgudege geavahanmálliide ja luonduressurssaid hálldašeapmái. Dát vásihušvuđot máhttu gaskkustuvvo boarraset buolvain nuorat buolvvaide, njálmmálaš čilgemiid ja geavatlaš hárjehallama bokte. Doarjjaortega ulbmil lea árbedieduid duodašteapmi ja gaskkusteaapmi luondu suodjaleami ja geavaheami oktavuođas. Olahusjoavkkut leat almmolaš ja priváhta áasahusat ja organisašuvnnat ja ovttaskas ohccit ovddimustá ovttasbargguin almmolaš ja priváhta áasahusai-guin ja organisašuvnnaiguin. Ohcanáigi lea 01.03.

9.2 Álgghanstipeanda – Sámediggi

Sámedikkis lea álgghanstipeandaortnet, kap. 7.3.1.4, sidjiide geat áigot ovddidit odđa gávpejurdagiaid ja áasahit odđa doaimmaid. Ulbmilolahusa eavttut leat: Unnimusat 40 % álgghanstipeanddas addojuvvo nis-sonásaheddiide, unnimusat 10 % álgghanstipeanda addojuvvon olbmuide vuollel 30 lagi, unnimusat 2 álgghanstipeandda addojuvvojat meahccealáhusdoaimmaide ja muhtun álgghanstipeanddat addojuvvojat mätkeeláhusdoaimmaide lotnolagaid eará ealáhusai-guin. Sáhttá juolludit eanemusat 75 % dohkkehuvvon goluin, gitta 150 000 ruvnnu rádjái. Ohcanáigemearri lea 01.04.

■ Geahča <http://samediggi.no>, Áigeguovdil, Ášše-dokumeanttat ja poastajuornála, Sámedikki bu-šeahhta.

■ 10. EARÁ ORTNEGAT

10.1 Innovašuvdna Norga

Innovašuvdna Norga fállá bálvalusaid nugo ruhtadeami, gelbbolašvuoda bálvaleami, neavvuma, fierpmádaga searvama, čalmmusteami ja prográmmaid. Prográmma sisdoallu lea bálvaluspáhkka man sáhttet fállat vissis áigodagas ráddjejuvvon ulbmiljovkui. Vuoruhuvvon ulbmiljoavkkut leat smávva ja gaskasturrošaš fitnodagat stuorrunáigumšain ja stuorrunvejolašvuodain, fitnodatálggaheaddjit, hutkit, gründárat, ja dasto nissonolbmot ja nuorat.

Innovašuvdna Norgga fylkkakantuvrrain fidne ávkálaš dieđuid jogo jos galgá odda fitnodaga álgghahit, iešguđet doaibmasurggiid birra dieđuid, doarjaortne-giid ja doaimmaid birra dieđuid, ja seammás maiddáí oažžut dieđuid eará ávkkálaš diehtogálduid birra.

10.2 Álgghedjiidstipeanda

Innovašuvdna Norga juolluda stipeandda guovtti áigodagaide álgghandoaimmas: Ovdánahttináigodagas

ja Álgghanáigodagas. Ornet lea olles riikii ja buot ealáhusaide, earret almmolaš doaimmaide. Stipeanda stuorrodaga mearrida prošeavta viidotat ja vejolašvuohita, ja dan veardidallet juohke doaimma ektui. Ortnegii gullá maiddái fágalaš neavvun ja fierpmádagaise searvanvejolašvuohita, mii sáhtta leat stuorra ávkin álgghedjiide.

■ Geahča www.innovasjonorge.no, Våre tjenester, Finansiering.

10.3 Árvoháhkan - boazu - Innovašuvdna Norga Romaš

Boazodoalu árvoháhkanprográmma galgá loktet boazodoalloeláhusa árvoháhkama vai boahrá buorrin ovttaskas badjeolbmui.

■ Geahča www.innovasjonorge.no/Fylke/Troms/Verdiskaping-rein.

■ 11. BOAZODOALLONISSONOLBMOT RIIKKAIDGASKASAŠ DOAIMMAS

11.1 Máilmimi Boazoálbmogiid Searvvi (WRH)

Riikkaidgaskasaš dásis leat ásahusat mas barget boazodoalloáššiguin, nugo omd. Máilmimi Boazoálbmogiid Searvvi.

Máilmimi Boazoálbmogiid Searvvi/Association of World Reindeer Herders (WRH) ulbmil lea ovddidit fágalaš, gávppátlaš ja kultuvrralaš verddevuoda gaskal sierranas máilmimi boazoálbmogiid, ja juohkit dieđuid boazodoalu birra. Njuolggadusaid dohkkehedje Boazoálbmogiid vuosttaš málbmekongreassas Nadymas Ruošas 02.03.1997 ja rievadedje 2001:s. Boazoálbmogiid málbmekongreassa lea lihtu alimus

ásahus ja dat lágiduvvo juohke njealját jagi. Kongreas-sas leat sáttalbmot ja áirasat 28 boazodoallogoulluin miehta poláraguovllu.

11.1.1 Anár julggaštus 2001

Anár julggaštus man Boazoálbmogiid 2. Máilmimi-kongreassa Anáris Suomas 2001 dohkkehii, celká ahte:

Čuokkis 4: Geardduhit ahte máhtuid ja árvvuid maid boazoservadagaid nissonolbmot leat viidásutsirdán ja seailluhan, daid galget sihke riikka ráđđehuseiseválddit ja boazoálbmogat ieža oktan organisašuvnnaiguin árv-

vusatnit. Sihke boazoservodagaid olmmáiolbmot ja nissonolbmot galget rahčat doalahit dán gudnejahtima iežaset birgejumis, ja: Miedihiit bargat garrisit dan ala ahte oaččuhit seammalágán vuogatvuodaid nissonolbmuide mearridandoaimmain, ja maid Máilmimi nissonkonfereanssa Bejngas mearrádusaidis bokte lea geatnegahttán. (*Eñgalsiella lea vuodđoteaksta.*)

11.1.2 Jakutia Julgaštus 2005

Jakutia julgaštus mii dohkkehuvvui Boazoálbmogiid 3. Máilmikongreassas 2005:s cealká ná:

Nissonolbmuid stáhtus

Atnit árvvus máhtu ja árvvuid maid nissonolbmot leat oahppan ja vurken, viidáset viiddidit sin vuogatvuodaid ja dáhkidit dássášaš oasálastima boazodoalu mearridanproseassain Árktaša Rádi «Family-Based Reindeer Herding and Hunting Economies and the Status and Management of Wild Reindeer/Caribou Populations» (Bareašvuodđuduuvvon boazodoallo- ja bivdoekonomijat ja goddeeluid stahtus ja hálldašeapmi) rapporta mieldé.

Mearkkašit ahte erenoamážit nissoniid máhttu ja vásáhusat boazodoalus galggašedje dohkkehuvvot buot servodatdásiin.

Leat ovttaoaivilis mearrádusain maid Sakha (Jakutia) republikha ráddhehus lea dahkan ahte addit boazodoallistahtusa nissoniidda, geat barget ruovttus. (Eñgalsiella lea vuodđoteaksta.)

Bareašvuodđuduuvvon/báikkálaš ekonomiija

Dovddahat boazodolliid dárbbu ieža mearridit iežaset ekonomiija badjel, dohkkehít sin vuogatvuoda gávp-pašit eamiálbmogiid buktagiiguin, ovdánahttit odda márkaniid ja doalahit vuogatvuoda vuovdit eamiálbmogiid buktagiid dakkár hattiguin, maid boazodoallit ieža ja márkan leat soahpan.

Doarjut avžžuhusaid bearaaš ekonomiija birra, maid Riikkaidgaskasaš stivrenjoavku evttoha rapportas «Family-Based Reindeer Herding and Hunting Economies, and the Status and Management of Wild Reindeer/Caribou Population» (Bareašvuodđuduuvvon bo-

FOTO: MÁRET SÁRÁ

zodoallo- ja bivdinekonomijat, goddeeluid stahtus ja hálldašeapmi).

Mearkkašit ahte nanu báikkálaš ealáhusat ja doaiva boahtteágái leat deatalaš osasit dasa ahte hehttet báikkálaš eamiálbmotservodagaid šaddat ealjoheap-min dálá jodánis nuppástuhti máilmis.

11.1.3 Guovdageainnu Julgaštus 2009

Guovdageainnu julgaštus dohkkehuvvui Boazoálbmogiid 4. Máilmikongreassas 2009 Guovdageainnus, Norggas, cealká:

Nissonolbmuid stáhtus

Rámidot BIRGEN prošeavttas ovdáneami, mii čáða-huvvo Boazodoallonissoniid Fierpmádaga olis Norggas, ja doarjut viidáset ahte boazodoallonissoniid fierpmádat ovdánahtto buot stáhtain ja regiovnnain gos boazodoallu gávdno.

Dovddahit boazodoallonissoniid váldorolla suod-jaleamis, sirddiheamis ja ovdánahttimis boazodoalu árbevirolaš máhtu, ja dovddahit ahte nissonolbmuin lea deatalaš sadji oahpaheamis ja nuorra boazodolliid

FOTO: PHILIP BURGESSE, ICFT

rekrutteremis, ja positiiva ovdánahttimis ja bearasha vuodđuduvvon boazodoalu bisuheamis.

Dovddahit dárbbu ahte nissonolbmuin galgá leat vejolašvuhta oasálastit geavatlaš boazodoallobarguin, ja fuomášuhttit erenoamážit ahte ferte nannet formálalaš eaiggátvuoda, dássásaš oasálastima ja nissonolbmuid lágalaš vuogatvuodaid.

Dovddahit ahte lea deatalaš geavahit árbevirolaš boazodoallogielaid máhtu sirddiheami oktavuođas, ahte buot buolvain galgá leat vejolašvuhta oahppat, geavahit ja bisuhit dáid gielaid, ja maiddái nissonolbmuid deatalaš saji dán oktavuođas.

Dovddahit ahte lea deatalaš ahte boazodoalloniso-

niin lea vejolašvuhta viežžat ja geavahit luonduávd-nasiid nu ahte sáhttet duddjot dárbashiid.

Bearasha vuodđuduvvon-/báikkalaš ekonomiija

Dohkkehít ahte friddja nomádalaš boazodoallobearrašat leat vuodđun dasa ahte viidáset ovdánahttit bisteavaš ekonomiija ja seailluhit máilmimi boazoálbmogiid beroškeahttá oamastanvuogis bohccui, ja *dohkkehít* dárbbuid riikkaidgaskasaš, našunála ja regionála doarjagiid dán suorggis.

Dohkkehít dárbbu sihkkarastit ahte buotlágán boazodoallu meannuduvvo seamma láhkái ja seamma dássásačcat. Dát sistisdoallá maid doarjagiid boazo-

dollui, nugo čállon Anár julggaštusas Boazoálbmogiid 2. Máilmmekongreassa oktavuodas 2001.

Leat ovttaoaivilis Khatystyr julggaštusain, EALÁT báikkálaš bargobaji oktavuodas Khatystyras guovvamánu 23.b.-24.b. 2009, ahte priváhta boazodoallu lea vuodđun ovdánahttit ja bisuhit bistevaš boazodoalu.

Doarjut ahte boazoálbmogiid ekonomijavuodu buoriduvvo dan bokte ahte sihkkarastit sin vejolašvuoda ja eaiggátvuoda árvogeavlli eanemus gánnáhahti doaimmaide, ovdánahttit prográmmaid mat movttiidot boazodoalu ekonomalaš ovdáneami nu ahte lea ovdamunin boazoálbmogiidde alceset čalmmustahtedettiin boazoálbmogiid máhtu biebmokultuvra ektui, vuogalaš gávpemuogádaga, boazoálbmogiid hábmema ja árbevirolaš teknologija, ja maiddái odđa teknologija njuovvamis, cábadeamis, juohkašumis ja márkanastimis bohccó bierggú ja eará boazodoallopbuktagiid.

Doarjut ahte WRH sahtta doaibmat riikkaidgaskasaš gávpemuovndnan boazoálbmogiidde.

Doarjut ahte ásahuvvojít prográmmat ruhtadan dihtii boazodoalu, dán vuollái loanaid oastit eallihan-bohccuid ja mikroloataortnegiid ovdánahttit priváhta boazodoalu.

Doarjut ahte boazoálbmogii lea seamma vuogatvuoha oažüt buot buoremus rumašlaš ja vuoinjalaš dearvvašvuodabálvalusa ja dearvvašvuodadáhkádusa, mii leš vejolaš, ja *mearkkašit* ahte našunála stáhtain gos gávdno boazodoallu, lea ovddasvástádus fuolahit dakkár bálvalusaid.

Dovddahit dárbbu oažüt buoret ipmárdusa dasa mo negatiiva váikkuhusat boazodollui váikkuhit boazodolliid ja sin bearrašiid dearvvasvuhtii, ja dáhittut stáhtat addit veahki siđiide geaidda dat cuohcá.

Doarjut ahte ásahuvvo boazodoalu gozihanprográmma Árktalaš Rádi olis, sihkkarastin dihtii seammalágán vuogatvuodaid ja meannudeami boazoálbmogiidde beroškeahttá našunála stáhtain.

Dovddahit ahte boraspirelogut ja boraspireháldda-šeapmi lea duođalaš váttsvuohtan boazodollui.

Dovddahit ahte lobihis boazobivdu, erenoamážit Guoládatnjárggas, lea duođalaš váttsvuohtan.

FOTO: PHILIP BURGESS, ICR

11.2 Birgen prošeakta – Árbevirolaš máhttua ja oahpaheapmi boazodoalus

Ovttasbargoprošeakta gaskal Riikkaidgaskasaš Boazodoallovguovddáža ja Boazoealáhusa Nissonfierpmáðaga Guovdageainnus álgghauvvui 01.11.08. Prošeavtta jođiha Riikkaidgaskasaš Boazodoallovguovddáš. Kantuvra lea Guovdageainnus. Prošeavtta vuodđu lea ealáksahttit árbevirolaš máhtu ja oahpaheami sámi boazodoalu válđodoaibman ceavzilis ovdáneamis. Prošeavtta bohtosat galget nannet nissenolbmuid bargguid ja saji ealáhusas. Lihtolaččain lea ulbmil ahte guktot bealit vásihit fágalaš ovdáneami ja árbevirolaš máhtu gaskkusteami sihke riikkadásis ja rikkaidgaskasaš dásis.

Birgen ruovttusiiddus www.birgen.no gávdno eamb-bo diehtu prošeavtta birra.

■ 12. BOAZODOALLONISSONOLBMUID DILÁLAŠVUOĐA DUTKAMUŠAT

12.1 Sámi allaskuvla

Sámi allaskuvla lea jahkeviissaid dutkan boazosápmelaš nissonolbmuid árbevirolaš máhtuid ja mearkkašumi ealáhusas. Dutki Solveig Joks raporttat leat Dieđut ráiddus <http://www.samiskhs.no>.

12.1.1 Dieđut-ráidu

- Dieđut 2007-3 Boazodoalu máhtut áiggis áigái. Etniid doaibma árbevirolaš oahpaheamis boazodoalus.
- Dieđut 2001:5 Boazosámi nissonolbmot. Guovdážis báike- ja siidoaloalus, muhto vajálduvvan almmo-lačcat.

12.1.2 Solveig Joks artihkkalat ja filbma

- 2007 Artihkal: «Women's position in the Sámi reindeer husbandry». International handbook of research on indigenous entrepreneurship. Edward Elgar, Cheltenham.

- 2005 Artihkal: «Boazodoalu nissonolbmot – oaidnemeahttun geadgejuolgi». Sámi dieđalaš áigečála, 01-2005.
- 2004 Artihkal: «Kvinneperspektivet i fremtidig samisk reindrift» i Rangifer Report No. 10, 2005, Nordisk organ for reindriftsforskning. (Nissonolbmuid oaidnu boahattevaš sámi boazodoalu birra.)
- Solveig Joksa filbma: «AILO Čavge davás/Sets Out North». Dieđut Video 1/2007. Sámi Instituhtta/ Sámi allaskuvla.

12.2 NIBR/Norut rapportat

Čujuhuvvo maiddái NIBR/Norut rapportii «Kvinner i reindrifta» (Nissonolbmot boazodoalus) 2002:s ja Eva Josefsena rapportii om «Sametinget som likestillingspolitisk arena» (Sámediggi dásseárvosaš lávdin», Norut NIBR Rapport 2004:9.

■ 13. BOAZODOALLONISSONOLBMUID FIERPMÁDAGAT

Nissonfierpmádagat leat friddja, iešheanalaš firpmádagat mat sáhttet ja berrejít doaibmat sorjasmeahttumat eará ásahusaid ektui, muhto mat seammás ohcet ovttas-barggu ollusiiguin ovddidan dihtii nissonolbmuid gáibádusaid. Nissonolbmuid fierpmádagaid juolluduvvo jahkášaš doaibmadoarrrja fierpmádagaid surroðaga mielde. Oktiibuot leat 11 boazodoallonissonolbmuid fierpmádagat ásahuvvon riikkaviidosaččat.

Salten kvinnenettverksgruppe, Fuoskkos,
8230 Sulissjelmmá/Sulitjelma.

Nettverk for kvinner i reindriften, 8690 Aarborte/ Arbordi/Hattfjelldal.

Maajejaevrien Vætnoe, Majavatn, 8680 Trofors.

Kárášjoga ja Porsánggu badjenissoniid fierpmádatjoavku, 9730 Kárášjohka.

Reindriftskvinnenettverket i Sør-Varanger, 9900 Girkonjárga, ruovttusiida: <http://www.reimportalen.no>: Reindriftskvinnenettverk.

Várjjatnjárgga nissonfierpmádat, Stuorravuotna/
Karlebotn, 9840 Vuonanabahta,
ruovttusiidiu <http://www.varnjarga.no>.

Gaska-Tromssa duodje- ja kultursearvi,
9310 Sørreisa.

Kvinnenettverket i Nord-Trøndelag, 7898 Lyjmede.

Guovdageainnu boazodoallonissonolbmuid fierpmádat, 9521 Guovdageaidnu.

Buolbmát badjenissooniid fierpmádat, 9845 Deatnu.

Kvinnenettverksgruppen i Sør-Trøndelag reinbeiteområde, c/o Sør-Trøndelag og Hedmark Reinsamelag, 7461 Plaassje/Røros.

■ 14. ÁVKKÁLAŠ ČUJUHUSAT

Bargo- ja searvadahttindepartemeanta/Arbeids- og inkluderingsdepartementet («sámi departemeanta»), P.b. 8019, Dep., 0030 Oslo, tel. 22 24 90 90, fáksa 22 24 87 11, e-poasta: postmottak@aid.dep.no, interneahhta: www.regjeringen.no/nb/dep/aid.

Eanadoallo- ja biebmodepartemeanta/ Landbruks- og matdepartementet, Landbrukspolitisk avdeling, Seksjon reindrift, P.b. 8007, Dep, 0030 Oslo, tel. 22 24 92 01, fáksa 22 24 95 56, e-poasta: postmottak@lmd.dep.no, interneahhta: www.regjeringen.no/nb/dep/lmd.

Mánáid- ja dásseárvodepartemeanta/Barne- og likestillingsdepartementet, P.b. 8036, Dep, 0030 Oslo, ruoná nummir 800 41 556, tel. 22 24 90 90, fáksa 22 24 95 15, e-poasta: postmottak@bfd.dep.no, interneahhta: www.regjeringen.no/nb/dep/bld.

Dásseárvvo- ja vealhusáittardeaddji/Likestillings- og diskrimineringsombudet, P.b. 8048, Dep., 0031 Oslo, ruoná nummir 800 41 556, tel. 23 15 73 00, fáksa 2315 73 01, e-poasta: post@ldo.no, interneahhta: www.ldo.no.

Dásseárvoláhka/Likestillingsloven: internett: www.lovdata.no Dásseárvvo- ja vealhusáittardeaddji lea ráhkadan gihppaga davvisáme- ja dárogillii dán lága birra.

Dásseárvvo- ja vealhusnammagoddi/Likestillings- og diskrimineringsnemnda, P.b. 8049, Dep., 0031 Oslo, tel. 95 19 68 00/01, e-poasta: post@diskrimineringsnemnda.no, interneahhta: www.diskrimineringsnemnda.no.

Mánáidáittardeaddji/Barneombudet, Pb. 8889, Youngstorget, 0028 Oslo, tel. 22 99 39 50, fáksa 22 99 39 70, e-poasta: post@barneombudet.no, interneahhta: www.barneombudet.no.

Siviillaáittardeaddji, Storradikki hálldahusa áit- tardeaddji/Sivilombudsmannen, Stortingets om- budsmann for forvaltningen, P.b. 3, Sentrum, 0101 Oslo, tel. 22 82 85 00.

Boazodoalloháldahus/Båatsoe-burriej rereme/ Reindriftsforvaltningen, P.b. 1104, 9504 Alta, tel. 78 45 70 20, fáksa 78 45 70 49,

e-poasta: alta@reindrift.no, interneahhta: www.reindrift.no. Boazodoalloháldahusas lea bargi gii lea nisson- ja bearasráddeaddi.

Birgen, Boazoealáhusa árbevirolaš máhttu ja oahpahus boazodoalus/Tradisjonell kunnskap og opplæring i reindriften, International Centre for Reindeer Husbandry, Pb. 109, 9521 Guovdageaidnu/Kautokeino, tel. +47 79 44 86 02/+47 411 44085, faks +47 78 60 76 71, hjemmeside: www.birgen.no.

Boazoealáhusa Nissonfierpmádat / The Reindeer Herding Women's network/Nettverk for Reindriftskvinner, Pb. 318, 9521 Guovdageaidnu/Kautokeino, tel. + 47 48 05 83 37.

International Centre for Reindeer Husbandry/ МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЦЕНТР ОЛЕНЕВОДСТВА/ Internasjonal fag- og formidlingsenter for reindriften/ Riikkaidgaskasaš Boazodoalloguovddáš, Boarnejarga 1, Pb. 109, N-9521 Guovdageaidnu/Kautokeino, Norway, tel. +47 78 60 76 70, faks +47 78 60 76 71, e-mail: office@reindeercentre.org, web: www.reindeercentre.org, www.reindeerblog.org.

Association of World Reindeer Herders (WRH)/ Máilmomi Boazoálbmogiid Searvvi / Verdensforbundet for reindriftsfolk, P.O. Box 109, N-9520 Guovdageaidnu/Kautokeino, Norway, phone: +47 78 60 76 70, fax +47 78 60 76 71, e-poasta; office@reindeerworld.org, interneahhta: www.reindeerportal.org, <http://icr.arcticportal.org>.

Norgga Boazodoallosápmelaččaid Riikkasearvi (NBR) / Norske Reindriftsamers Landsforbund (NRL), P.b. 508, 9255 Tromsø, tel. 77 69 68 20, faksa 77 65 87 19, e-poasta: nrl@nrl-nbr.no, interneahhta: www.nrl-nbr.no/cms/. NBR báikkalašsearvvit leat Máttá-Trøndelaga ja Hedmark Boazosámiid Searvi, 7361 Plaassje/Røros, Davvi-Trøndelaga Boazosámiid Searvi, 7760 Snåase/Snåsa, Nordlándda Boazo-

sámiid Fylkkasearvi, 8680 Trofors, Guovdageainnu Johttisápmelaččaid Searvi, 9521 Guovdageaidnu, Kárásjoga Johttisámiid Searvi, 9735 Kárásjohka/Karasjok, Buolbmát Johttisámiid Searvi, 9826 Sirbmá/Sirbma, Várjjat boazosámiid Searvi, 9820 Vuonna-bahta, Romssa Boazosápmelaččaid fylkkasearvi, 9357 Tennevoll ja lassin NBR Nuoraidlávdegoddi.

Boazodoalu Ovdánahttinfoanda/Reindriftens Utviklingsfond, Boazodoalloháldahus/Båatsoe-burriej reereme/Reindriftsforvaltningen, Pb. 1104, 9504 Alta, tel. 78 45 70 20, faksa 78 45 70 49, e-poasta alta@reindrift.no, interneahhta: www.reindrift.no

Sámediggi/Sametinget, Áyovárgaeidnu 50, 9730 Kárásjohka, tel. 78 47 40 00, faksa 78 47 40 90, e-poasta: samediggi@samediggi.no, interneahhta: www.samediggi.no.

Innovasjon Norge, Pb. 448, Sentrum, 0104 Oslo, tel. 22 00 25 00, faksa 22 00 25 01, e-poasta: post@innovasjonnorge.no, interneahhta: www.innovasjonnorge.no

Boazodoallofágaoahpuh/Fagopplæring i reindrift Opplæringskontoret i reindrift, Pb. 370, 9521 Guovdageaidnu/Kautokeino, tel. 78 48 59 00, mob. 95 24 96 93, e-poasta: post@reindriftsopplaering.no, interneahhta: www.reindriftsopplaering.no.

Riekteveahkkekántuvra Sis-Finnmárku/Retts-hjelskontoret Indre Finnmark, Suomageaidnu 30, Pb. 226, 9735 Kárásjohka/Karasjok, tel. 78 46 73 55, faksa 74 46 68 15, e-poasta: rettshj@online.no. Deanus/Tana, tel. 78 92 77 14, Guovdageainnus/Kautokeino, tlf.: 78 48 68 46.

Juss-Buss, Arbinsgate 7, 0253 OSLO, tel. 22 84 29 00, faksa 22 84 29 01, neahttabáiki: www.jussbuss.no. Rabas: vuossárggaid dii. 10:00–15:00 ja duorastagaid dii. 17:00–20:00.

JURK, Juridisk rådgivning for kvinner,
Gallestallančjuhus: Arbins gate 7, Pb. 2691 Solli,
0204 Oslo, tel. 22 84 29 50, fáksa 22 84 29 51,
neahttabáiki: <http://www.jurk.no>.
Telefunvákta: vuoss. ja gaskav.. dii. 09:00–15:00,
manjeb. dii. 17:00–20:00.
Olbumuid vuostáváldin: manjeb. dii. 12:00–15:00,
manjeb. dii. 17:00–20:00.

Jusshjelpa i Nord Norge, UiTø, Breivika senter, 9037
Tromsø, tel. 77 64 45 61/62/63, fáksa 77 64 65 65,
manjebargga: 17:00–19:00, duorastaga: 12:00–14:00,
neahttabáiki: <http://www.jus.uit.no/Jusshjelpa/>
Jushjelpa i Midt-Norge, Sverres gate 12, Pb. CO/
HIST avd. teknologi, 7004 Trondheim,
tel. 73 51 52 50, fáksa 73 52 72 80,
neahttabáiki: <http://www.jushjelpa.no>
Rabas manjebargga dii. 11:00 - 14:00.

MIELDDUS

Sámedikki Ealáhusovddideami ohcanvuodot doarjagiid geografalaš doaibmaguovllut

Ealáhusovddideami ohcanvuodot doarjagiid geografalaš doaibmaguvlui gullet skábmamánuš 2009 dát báikit: **Guovdageaidnu; Áltá** čuovvovaš vuodđobiirret: Stierdná, Sievju, Uhccá Liidnevuotna, Stuora Liidnevuhta, Gámavuotna, Fielvuotna, Nyvoll, (Stuora) Girenjárga, Latni, Láhkkonjárgeahči, Dáhpeluokta/ Vuojatluokta (Rivargohippi), Lákkvuonbahta, Dálbmeluokta, Vasbotnelv; **Láhppi; Fálesnuorri; Muosát** čuovvovaš vuodđobiirret: Muorrall(vuotna), Vuotkevuotna (Uhccá-vuonaš), Muotki, Gunnarnes, Tu-fjord, Fávle-Ižzát; **Máhkarávju (Nordkapp)** čuovvovaš vuodđobiirret: Oarjjabealli-Vuotnabadaguovlu, Nuortaváhkeguovlu, Goaskinvákke-Ráktonjár-guovlu, Skuohttanjárga, Mannskarvik-Reipvháki (Rávihki), Spierttanjárga (Spierta), Geaissavearrá, Kniskkárnjárga, Duvavuotna (Irvuotna), Magerøystua, Finnvik, Váttavuotna (Váttavuonaneret), Sarnes báiki; **Porsáŋgu; Kárásjohka; Davvesiida** čuovvovaš vuodđobiirret: Dáigevuotna, Gihppovuotna, Dorskkášvuotna/ Beahkkervuotna, Davvesiida, Idjavuotna, Irgevuotna/Gussanjárga, Šeste (Čiesti)/Godviknes, Váttesbákt-

seaibbuš, Gappatvárri, Eretoaivvit, Vuonjalráššá; **Gáŋgaviika; Deatnu; Unjárga; Máttá-Várjjat** čuovvovaš vuodđobiirret: Buodgáibeaski, Reais(a)vuonna, Spurnes/Sállam, Njávdám, Lávvonjárga, Juranjohka, Ruovedvuonna, Vuorjám(johka), Čoalbméjávri, Máiddet/Skrotnes, Bajit Báhcceveadji; **Romsa** čuovvovaš vuodđobiirret: Čie(k)ñalluokta, Leaibedievvá, Moskaluokta, Moskavuodvi, Rivnjenje/Vuotnasiida, Suortu (davit/siskkit), Várpenjárga, Su(o)rgomohkki, Guohcavuopmi, Ullsfjordmoane; **Skánit** (viiddiduvvon olles suohkanii); **Rivttát; Loabát** (viiddiduvvon olles suohkanii); **Ráisavuotna** čuovvovaš vuodđobiirret: Gumpedallá, Øvre Bakkejord, Skuodduvuodvi, Smørsgård, Lurrusa-orda/Ráb-oassa, Boazojohka, Áisajávri; **Ivgu; Oamasvuotna; Gáivuotna; Návuotna; Nárvíika** čuovvovaš vuodđobiirret: Hearjjak, Áravuopmi, Jogasiida/Eano-siida, Luodnegohpie; **Hábmer** čuovvovaš vuodđobiirret: Strávnjunnie, Vædtja (Veaggovári), Jávresoalgge, Grensefjellene – Rádjevárit; **Dívtasvuodna; Evenášši** čuovvovaš vuodđobiirret: Evenášsimárku, Gállogieddi, Leairusáide/Osmárkku, Leangaviikka/Duorgga (Snubba), Veaggo; **sámi álbmot Sáčcas ja muđui Leanggavíkkka suohkanis; máttasámi guovllu sámi álbmot.**